

2016

WYNAGRODZENIA BIEGŁYCH SĄDOWYCH

POLSKA NA TLE KRAJÓW EUROPEJSKICH

Wynagrodzenia biegłych sądowych

Polska na tle krajów europejskich

Egzemplarz bezpłatny, sfinansowany w ramach projektu *Forensic Watch* [2014-2016]

Niniejszy raport jest dostępny na stronie projektu www.forensicwatch.pl

Projekt **Forensic Watch** (nr E2/2162) jest realizowany przez Fundację Europejskie Centrum Inicjatyw w Naukach Sądowych (EFIC) przy wsparciu finansowym z Funduszy Europejskiego Obszaru Gospodarczego w ramach programu „Obywatele dla Demokracji” zarządzanego przez Fundację im. Stefana Batorego oraz Polską Fundację Dzieci i Młodzieży. Projekt ma charakter ogólnokrajowy i dotyczy obywatelskiej kontroli w obszarze działania biegłych sądowych. Partnerem w projekcie jest Centrum Nauk Sądowych Uniwersytetu Warszawskiego.

Wydawca:

Fundacja EFIC

ul. Aleja Wyzwolenia 3/5 lok. 29; 00-572 Warszawa

www.efic.pl

e-mail: sekretariat@efic.pl

Redakcja merytoryczna: Paweł Rybicki

Redakcja edytorska: Marek Pękała

Projekt graficzny okładki: Jakub Strzeliński

ISBN 978-83-943121-2-1

Wszystkie materiały podlegają licencji Creative Commons:
Uznanie autorstwa – na tych samych warunkach 3.0 Polska
<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/pl/>

Spis treści

1. STRESZCZENIE	5
2. AUTORZY	6
3. O FORENSIC WATCH	7
WPROWADZENIE	7
KONTROLOWANIE KOMPETENCJI BIEGŁYCH	7
BUDOWANIE ŚWIADOMOŚCI OBYWATELSKIEJ	7
WSPIERANIE NIESŁUSZNIE SKAZANYCH	8
4. SYSTEM WYNAGRADZANIA BIEGŁYCH SĄDOWYCH W POLSCE	9
WPROWADZENIE	9
STAN PRAWNY W ZAKRESIE WYNAGRADZANIA PRACY BIEGŁYCH SĄDOWYCH W POLSCE	10
OCENA REGULACJI I WYBRANE PROBLEMY	17
PODSUMOWANIE	21
5. WYNAGRODZENIE BIEGŁYCH SĄDOWYCH A STAWKI RYNKOWE	23
WPROWADZENIE	23
BADANIE RYNKU	24
PODSUMOWANIE	27
6. EUROPEJSKIE SYSTEMY WYNAGRADZANIA PRACY BIEGŁYCH SĄDOWYCH	28
WPROWADZENIE	28
AUSTRIA	28
CHORWACJA	29
CZECHY	30
HISZPANIA	31
HOLANDIA	31
NIEMCY	32
PORTUGALIA	32
ROSIJA	33
WĘGRY	34
ANGLIA I WALIA	34
PODSUMOWANIE	35
7. UWARUNKOWANIA MAKROEKONOMICZNE WYNAGRODZEŃ BIEGŁYCH SĄDOWYCH – PORÓWNANIE MIĘDZYNARODOWE	37
WPROWADZENIE	37
WYDATKI NA SĄDY	37
ZATRUDNIENIE I WYNAGRODZENIE W SĄDOWNICTWIE	41
OBCIĄŻENIE I EFEKTYWNOŚĆ SĄDÓW	44
PODSUMOWANIE	47
8. WNIOSKI I REKOMENDACJE	48
WNIOSKI	48
REKOMENDACJE	49
ANEKS	51
BIBLIOGRAFIA	52
RECENZJA	55

1. Streszczenie

Prezentujemy Państwu kolejny, trzeci już raport opracowany w ramach *Forensic Watch*. Tym razem jest on poświęcony szeroko dyskutowanemu problemowi wynagrodzeń biegłych sądowych. W dyskusjach bardzo często podnoszony jest argument, że wynagrodzenie oferowane za wykonywanie funkcji biegłego sądowego jest nieatrakcyjne dla wysokiej klasy specjalistów z wielu dziedzin.

Opinia biegłego stanowi jedno z podstawowych źródeł dowodowych możliwych do wykorzystania w postępowaniach sądowych. W praktyce jest to często wykorzystywany dowód. W konsekwencji, od jakości pracy biegłego, stosowanych przez niego metod badawczych oraz sposobu, w jaki zaprezentuje on swą opinię na sali sądowej zależy bardzo wiele. Istotne jest więc, by osoby pełniące funkcję biegłego sądowego prezentowały wysokie kompetencje zawodowe, rozumiane jako odpowiednie formalne wykształcenie w danej dziedzinie biegłości, doświadczenie, warsztat pracy oparty na metodach zgodnych ze wskazaniami nauki oraz odpowiednie umiejętności komunikacyjne i predyspozycje etyczne.

Zasadniczą część Raportu rozpoczyna rozdział *System wynagradzania biegłych sądowych w Polsce*, w którym opisujemy kształtowanie się przepisów regulujących kwestię wynagrodzeń biegłych sądowych. Wskazujemy także dlaczego pozyskanie osób o najwyższych kwalifikacjach, w uwarunkowaniach wynikających z obowiązujących regulacji nie zawsze jest możliwe. Wielce znamieną jest tu, obszerniej cytowana przez nas w tym rozdziale, wypowiedź wiceprezesa Sądu Rejonowego w Wołominie: *dramatyczny brak chętnych w niektórych dziedzinach do pełnienia funkcji biegłych sądowych (...) jest spowodowany w głównej mierze zdecydowanie zbyt niskimi stawkami wynagrodzeń (...), nie odpowiadającymi nawet w przybliżeniu realiom rynkowym (...). Tymczasem palącym dla wielu sądów problemem jest już nie tylko zgłaszanie się w wielu specjalnościach na listy biegłych sądowych osób nie będącymi najlepszymi fachowcami w swojej dziedzinie, ale dosłownie brak jakichkolwiek biegłych z niektórych dziedzin i bez znaczącego podniesienia stawek wynagrodzenia problemu tego się nie rozwiąże.*

W kolejnym rozdziale podjęliśmy próbę porównania stawek wynagrodzeń dla biegłych sądowych z kosztami zlecenia porównywalnych usług na wolnym rynku. Dokonaliśmy porównania dla niektórych czynności wymienionych w *Rozporządzeniu ministra sprawiedliwości w sprawie określenia stawek wynagrodzenia biegłych, taryf zryczałtowanych oraz sposobu dokumentowania wydatków niezbędnych dla wydania opinii*, z odpowiadającą im ofertą komercyjną. Do porównania wybraliśmy cztery usługi z różnych dziedzin (psychologia, geodezja, kartografia, badania laboratoryjne). Uzyskane w naszym badaniu wyniki pokazują, że średnie stawki oferowane biegłym sądowym są wyraźnie niższe od stawek rynkowych.

W kolejnym rozdziale, zatytułowanym *Europejskie systemy wynagradzania pracy biegłych* przedstawiamy informacje na temat zasad wynagradzania biegłych w niektórych państwach europejskich, wskazując podstawowe sposoby ustalania ich wynagrodzenia, przeciętne i orientacyjne stawki wynagrodzeń oraz niektóre kwestie poboczne, dotyczące np. możliwości odzyskiwania przez biegłego zwrotu poniesionych kosztów. W rozdziale tym opisujemy rozwiązania funkcjonujące w Austrii, Chorwacji, Czechach, Hiszpanii, Holandii, Niemczech, Portugalii, Rosji, na Węgrzech oraz w Anglii i Walii.

Z powyższym rozdziałem ściśle koresponduje następny – *Uwarunkowania makroekonomiczne wynagrodzeń biegłych sądowych – porównanie międzynarodowe*. Uznaliśmy bowiem, że analizując systemy wynagradzania biegłych warto się przyjrzeć także ich otoczeniu makroekonomicznemu. W tym rozdziale zaprezentowaliśmy wybrane wskaźniki makroekonomiczne dotyczące sądownictwa w krajach członkowskich Unii Europejskiej. Przedstawione dane obejmują zagregowane wydatki na sądy, ich strukturę oraz efektywność, a także wielkość zatrudnienia biegłych sądowych i sędziów.

Zasadniczą część raportu kończą *Wnioski i rekomendacje*.

2. Autorzy

Paweł Rybicki, prezes Fundacji EFIC, dyrektor Programu *Forensic Watch*. Jest wieloletnim praktykiem w zakresie zarządzania kompetencjami w naukach sądowych, inicjatorem uznanych przedsięwzięć na polu organizacji pracy, standaryzacji i zarządzania jakością w naukach sądowych.

Marek Pękała, wiceprezes EFIC. Posiada olbrzymie doświadczenie praktyczne w naukach sądowych, począwszy od prowadzenia oględzin miejsc zdarzeń, poprzez pełnienie funkcji opiniodawczych w ramach procesu karnego, kończąc na zarządzaniu laboratorium kryminalistycznym.

Piotr Karasek jest ekspertem EFIC. Absolwent Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, doktorant w Katedrze Kryminalistyki tej uczelni. Równolegle jest aplikantem adwokackim Warszawskiej Izby Adwokackiej.

Marlena Syliwoniuk, jest ekspertką EFIC. Ukończyła międzykierunkowe studia ekonomiczno-menedżerskie na Wydziale Nauk Ekonomicznych i Wydziale Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, obecnie *Junior Research Assistant* w *Digital Economy Lab* (DELab) UW.

Michał Paliński, ekspert EFIC, ukończył studia ekonomiczne na Wydziale Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Warszawskiego, obecnie pracuje jako *Junior Research Assistant* w *Digital Economy Lab* (DELab) UW.

Niniejszy, trzeci z kolei raport *Forensic Watch*, podchodzi do problematyki funkcjonowania polskiego systemu biegłych sądowych wielopoziomowo. Przeanalizowano w nim szczegółowo liczne obszary tego systemu, począwszy od uwarunkowań prawnych wynagrodzeń biegłych sądowych, historycznych i obecnych, po specyfikę wynagrodzeń biegłych w innych krajach i charakterystykę porównawczą aspektów ekonomicznych systemów sądowych.

(...) Świadomość tego, że stawki wynagrodzeń biegłych sądowych w Polsce są zbyt niskie istniała od dawna w grupie interesariuszy wymiaru sprawiedliwości, brakowało jednak merytorycznej, popartej dowodami argumentacji. Lukę tę znacząco wypełnia interdyscyplinarne opracowanie praktyków i teoretyków – ekspertów *Forensic Watch*.

3. O *Forensic Watch*

Wprowadzenie

Program Fundacji EFIC pod nazwą *Forensic Watch* powstał w 2014 r. Głównym powodem były nasilające się sygnały o niskich kompetencjach osób, które w ramach wymiaru sprawiedliwości pełnią funkcję biegłych sądowych. Zbiegło się to z zapowiedzią wprowadzenia w życie nowej procedury karnej wyrównującej prawa stron do prezentowania dowodów przed sądem, w tym także opinii biegłych. Faktycznie, wprowadzony 1 lipca 2015 r. nowy model procesu karnego powodował wzrost znaczenia biegłych, zmiana ta nie sprawiała jednak podniesienia poziomu jakości ich działań. Nie doszło bowiem do równoległego uchwalenia nowoczesnej i dopasowanej do współczesnych wyzwań ustawy o biegłych, pomimo iż podejmowano szereg prób zmiany tej sytuacji, o co walczyły zarówno środowiska prawnicze, jak też sami biegli¹. Obecnie, od 15 kwietnia 2016 r., z powrotem obowiązuje inkwizycyjny model postępowania karnego. Ustawa o biegłych wciąż nie jest uchwalona.

Wprowadzenie procedury kontradyktoryjnej było dobrym uzasadnieniem podjęcia działań z zakresu kontroli obywatelskiej w obszarze biegłych sądowych, jednak nie było uzasadnieniem jedynym. Problemy związane z funkcjonowaniem biegłych sądowych i jakością wykonania zleczanych im zadań są bowiem niezależne od modelu postępowania. Program *Forensic Watch* stara się znaleźć rozwiązania tych problemów, w ramach trzech realizowanych obecnie projektów.

Kontrolowanie kompetencji biegłych

Pierwszy w Polsce projekt *Forensic Watch* jest poświęcony ocenie kompetencji biegłych sądowych i jakości opinii wydawanych na potrzeby wymiaru sprawiedliwości. W ramach projektu rozwijamy ideę nowoczesnego, łatwo dostępnego i uniwersalnego narzędzia służącego bezstronnej ocenie kwalifikacji biegłych i monitorowaniu jakości ich pracy. Narzędzie dostępne jest na stronie www.forensicwatch.pl. Projekt ten ma na celu zarówno pobudzenie społeczeństwa obywatelskiego w obszarze nauk sądowych, ale także wsparcie prezesów sądów przy tworzeniu list biegłych sądowych. Częścią projektu jest także niniejszy raport „Wynagrodzenia biegłych sądowych”. Najwyższą jakość realizowanych w ramach projektu prac naukowo-badawczych zapewnia współpraca z Centrum Nauk Sądowych Uniwersytetu Warszawskiego. Projekt jest realizowany od 2014 r.

Budowanie świadomości obywatelskiej

Rozpoczęty w 2015 r. projekt o charakterze ogólnokrajowym, obejmuje dwa moduły. Celem pierwszego z nich jest wdrożenie w praktyce społecznej kontroli nad działalnością biegłych sądowych, szczególnie w trakcie rozpraw przed sądami, podczas których biegli prezentują swoje opinie. W ramach tej części projektu, wspólnie z Fundacją Court Watch Polska uruchomiliśmy system obserwowania pracy biegłych sądowych na salach sądowych. Drugi moduł obejmuje różnorodne działania zmierzające do informowania

¹ W kontekście niniejszego raportu należy przytoczyć komentarz, iż „najczęściej na przeszkodzie stawała perspektywa poniesienia znacznych wydatków związanych z koniecznością większej profesjonalizacji systemu opiniowania(...)”, por. J. Ferenz, *Biegli do reformy*, Na Wokandzie 21/2014, <http://nawokandzie.ms.gov.pl/numer-21/wokanda-numer-21/biegli-do-reformy.html>, dostęp w dniu 15 kwietnia 2015 r.

opinii publicznej o zasadach procedury karnej oraz o znaczeniu dowodu naukowego, a także działania rzecznicze zmierzające do wprowadzenia przepisów ustawowych skutecznie regulujących wykonywanie przez biegłych sądowych ich obowiązków. W ramach projektu stworzyliśmy portal internetowy www.forensicwatch.pl przedstawiający różne kwestie związane z naukami sądowymi oraz pracą biegłych sądowych. Projekt jest realizowany we współpracy z Fundacją *Court Watch Polska* oraz Centrum Nauk Sądowych Uniwersytetu Warszawskiego.

Wspieranie niesłusznie skazanych

Projekt realizowany od 2015 r., dotyczący pomyłek wymiaru sprawiedliwości spowodowanych niestosowaniem, bądź niewłaściwym wykorzystywaniem przez biegłych sądowych osiągnięć współczesnej nauki. W ramach projektu poddajemy analizie polskie i zagraniczne postępowania sądowe, które zakończyły się wydaniem niesłusznego wyroku z powodu niewłaściwie przeprowadzonych badań. Na tym tle formułujemy rekomendacje dotyczące zapobiegania bądź naprawy pomyłek sądowych spowodowanych przyjęciem błędnych dowodów naukowych. W ramach projektu współpracujemy z różnymi krajowymi i zagranicznymi instytucjami i organizacjami, posiadającymi szerokie doświadczenie w omawianym obszarze.

4. System wynagradzania biegłych sądowych w Polsce

Wprowadzenie

Instytucja biegłego sądowego, zarówno figurującego na liście biegłych sądowych, jak i powoływanego *ad hoc* przez właściwy organ procesowy, stanowi niezwykle istotny element potencjalnie każdego postępowania sądowego. Doniosła rola biegłych sądowych wynika z faktu, że stanowią oni źródło dowodowe, a dowód przeprowadzany z ich opinii dotyczący istotnych dla danej sprawy okoliczności faktycznych ma nierzadko fundamentalne znaczenie dla wyniku procesu. Warto przy tym podkreślić, że w procedurze karnej korzystanie z pomocy biegłego ma dla sądu charakter obligatoryjny, każdorazowo kiedy stwierdzenie istotnych dla sprawy okoliczności wymaga wiadomości specjalnych. Na obowiązkowość powołania biegłego wskazuje wprost treść art. 193 kodeksu postępowania karnego (k.p.k.)². W zakresie procedury cywilnej czy administracyjnej redakcja przepisów odnoszących się do powoływania biegłego, odpowiednio: art. 278 kodeksu postępowania cywilnego (k.p.c.)³ i art. 84 kodeksu postępowania administracyjnego (k.p.a.)⁴ nie jest tak stanowcza, jednakże doktryna raczej zaleca zwracanie się do biegłego ilekroć wymagane w sprawie są wiadomości specjalne⁵. Pojęcie posiadania wiadomości specjalnych jest natomiast zwykle definiowane jako posiadanie wiedzy i umiejętności niedostępnych przeciętnie wykształconemu członkowi społeczeństwa o średnim doświadczeniu życiowym⁶. W niniejszym opracowaniu, o ile nie zostanie wskazane inaczej, przedstawione informacje dotyczyć będą głównie występowania biegłych w procedurze karnej. Procedurę tę przyjęto jako podstawową dla zagadnienia biegłych sądowych ze względu na tradycyjne przywiązanie dziedziny prawa karnego do jakości i rzetelności postępowania dowodowego, niezwykle wysokie koszty społeczne pomyłek sądowych (także tych wynikających z nieprawidłowości związanych z funkcjonowaniem biegłych) oraz ze względu na dostępność danych w tym zakresie.

Wraz z postępującym rozwojem technologicznym rośnie stopień skomplikowania wielu zagadnień, z którymi związane są istotne dla procesów sądowych okoliczności faktyczne, w rozumieniu art. 193 k.p.k., 278 k.p.c. czy 84 k.p.a. Naturalnym tego skutkiem jest coraz częstsza konieczność korzystania w procesie z pomocy biegłych. Z jednej strony, jak słusznie zauważano już ponad 15 lat temu – poziom przeciętnego wykształcenia w społeczeństwie stale wzrasta, a tym samym wzrasta też poziom od którego zaczynają się „wiadomości specjalne”. Z drugiej zaś strony pogłębianie się specjalizacji w wielu dziedzinach nauki powoduje częstszą potrzebę sięgania po pomoc biegłych⁷. Rzeczywiście, zgodnie z szacunkowymi danymi przedstawionymi w raporcie Najwyższej Izby Kontroli, pomiędzy samym rokiem 2012 a 2013 nastąpił znaczny

² Zob. Art. 193 §1 Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. *Kodeks postępowania karnego* (Dz. U. 1997, nr 89 poz. 555 ze zm.): *Jeżeli stwierdzenie okoliczności mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy wymaga wiadomości specjalnych, zasięga się opinii biegłego albo biegłych.*

³ Zob. Art. 278 §1 Ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. *Kodeks postępowania cywilnego* (Dz. U. 1964, nr 43 poz. 296 ze zm.): *W wypadkach wymagających wiadomości specjalnych sąd po wysłuchaniu wniosków stron co do liczny biegłych i ich wyboru może wezwać jednego lub kilku biegłych w celu zasięgnięcia ich opinii.*

⁴ Zob. Art. 84 §1 Ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. *Kodeks postępowania administracyjnego* (Dz.U. 1960, nr 30 poz. 168 ze zm.): *Gdy w sprawie wymagane są wiadomości specjalne, organ administracji publicznej może zwrócić się do biegłego lub biegłych o wydanie opinii.*

⁵ A. Kegel, Z. Kegel, *Przepisy o biegłych sądowych tłumaczach i specjalistach – komentarz*, Kraków 2004, s. 18.

⁶ Zob. T. Tomaszewski, *Dowód z opinii biegłego w procesie karnym*, Kraków 2000, s. 9., por.: Wyrok SN z dnia 15 kwietnia 1976r., sygn. akt II KR 48/76, OSNKW 1976, nr 10-11, poz. 133, oraz: Wyrok SN z dnia 23 listopada 1982r., sygn. akt II KR 186/82, OSNPG 1983, nr 5, poz. 59.

⁷ A. Kegel, Z. Kegel, *op. cit.*, s. 16, za: T. Tomaszewski, *op. cit.*, s. 10.

– ponad 13% - wzrost liczby postępowań w których wydano przynajmniej jedną opinię⁸. Konieczność częstego sięgania po opinie biegłych naturalnie pociąga za sobą skutki finansowe. Zgodnie z danymi Ministerstwa Sprawiedliwości, wydatki Skarbu Państwa poniesione na biegłych rosły w ostatnich latach – w 2014 r. stanowiły 26% wydatków na postępowania sądowe⁹. Aby prawidłowo ocenić system wynagradzania pracy biegłych sądowych w Polsce należy rozpocząć od prezentacji aktualnie obowiązujących przepisów, na podstawie których wynagradzani są biegli. Natomiast aby dokonać analizy tego systemu konieczne jest umieszczenie tych rozważań w szerszym kontekście.

Stan prawny w zakresie wynagradzania pracy biegłych sądowych w Polsce

Rys historyczny – unormowania z lat 1975-2013

Obowiązujące w Polsce przepisy prawa tworzą złożony system wynagradzania za pracę biegłych sądowych. Niezależnie od obecnego kształtu tego systemu, należy zacząć od jego oceny w kontekście historycznym. Przepisy dotyczące wynagradzania biegłych sądowych wykazują się bowiem względną niezmiennością na przestrzeni wielu lat – co z jednej strony sprzyja stabilizacji systemu wymiaru sprawiedliwości, z drugiej jednak prowadzi do skostnienia instytucji biegłych sądowych i nie idzie w parze z pozytywną zmianą jakościową. W szczególności warto zauważyć, że aż do 2013 r. podstawę prawną dla wypłacania wynagrodzenia biegłym był Dekret z dnia 26 października 1950 r. *o należnościach świadków, biegłych i stron w postępowaniu sądowym*¹⁰, wydany przez Radę Ministrów w oparciu o Ustawę z dnia 21 lipca 1950 r. *o upoważnieniu Rządu do wydawania dekretów z mocą ustawy*¹¹ (dalej: Dekret).

Art. 9 Dekretu stanowił w ust. 1., że:

Biegłemu (tłumaczowi)¹² powołanemu przez sąd służy prawo do wynagrodzenia za wykonaną pracę.

W art. 10 Dekretu sprecyzowano zaś, że:

Wysokość wynagrodzenia biegłego za wykonaną pracę określa sąd uwzględniając wymagane od biegłego kwalifikacje, potrzebny do wydania opinii nakład pracy i poświęcony czas, a także w miarę możliwości pokrycie wydatków niezbędnych do wykonania zleconej pracy.

Były to więc przepisy ogólne, wymagające uszczegółowienia poprzez odpowiednie akty wykonawcze. W związku z tym, na mocy art. 18 Dekretu:

Wykonanie dekretu porucza się Ministrowi Sprawiedliwości

Delegację dla Ministra Sprawiedliwości w zakresie określenia taryf wynagrodzenia biegłych zawierał także art. 10 ust 3 Dekretu. W związku ze wspomnianymi przepisami, jeszcze w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX w. wydany został szereg rozporządzeń wykonawczych – w sprawie taryfy wynagrodzenia za czynności biegłych z zakresu medycyny sądowej w postępowaniu przed sądami powszechnymi¹³, w sprawie taryfy wynagrodzenia za czynności biegłych w postępowaniu przed sądami

⁸ Najwyższa Izba Kontroli, *Funkcjonowanie biegłych w wymiarze sprawiedliwości – informacja o wynikach kontroli*, https://www.nik.gov.pl/plik/id,9608,v,artykul_12309.pdf, dostęp 12/02/2016r., s. 49.

⁹ *Ibidem*, s. 48.

¹⁰ Dz. U. 1950 nr 49 poz. 445.

¹¹ Dz. U. 1950 nr 29 poz. 271.

¹² Dekret posługuje się sformułowaniem „biegłemu (tłumaczowi)” dla wskazania, iż jego przepisy są właściwe dla obu tych grup, aczkolwiek w zakresie stosowanej przez ówczesnego ustawodawcę terminologii zauważalna jest tendencja do wyróżniania „biegłych” oraz „biegłych (tłumaczy)”.

¹³ Dz. U. 1956 nr 33 poz. 155.

ubezpieczeń społecznych¹⁴, w sprawie taryfy wynagrodzenia biegłych (tłumaczy) z zakresu daktylogonii¹⁵, czy w sprawie taryfy wynagrodzenia biegłych księgowych w postępowaniu sądowym¹⁶.

Rozporządzenia te zostały jednak uchylone przy okazji ujednoczenia podstaw prawnych przyznawania wynagrodzeń biegłym. Znaczące ujednoczenie nastąpiło w 1975 r., gdy na podstawie przepisów Dekretu wydano Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 grudnia 1975 r.¹⁷ w sprawie kosztów przeprowadzenia dowodu z opinii biegłych w postępowaniu sądowym¹⁸. Rozporządzenie to, poza szeregiem przepisów ogólnych precyzowało taryfy wynagrodzeń dla biegłych niektórych specjalności. Unormowania te są o tyle istotne, gdyż obowiązywały aż do 2013 r. (choć w nowelizowanym w międzyczasie kształcie¹⁹). W swej części ogólnej rozporządzenie z 1975 r. enumeratywnie definiowało rodzaje kosztów związanych z udziałem biegłych w postępowaniu sądowym:

§1 Koszty przeprowadzenia dowodu z opinii biegłych w postępowaniu sądowym obejmują:

- Wynagrodzenie biegłych za wykonaną pracę,
- Koszty zużytych materiałów,
- Inne wydatki niezbędne do wydania opinii.

Podstawę obliczania wymienionego powyżej wynagrodzenia biegłych (§1 pkt. 1) zgodnie ze znowelizowaną na przestrzeni lat treścią §2 ust. 1 omawianego rozporządzenia stanowiła kwota bazowa dla osób o których mowa w art. 5 pkt 1 lit. a ustawy z dnia 23 grudnia 1999r. o kształtowaniu wynagrodzeń w państwowej strefie budżetowej oraz o zmianie niektórych ustaw²⁰, której wysokość (...) określa ustawa budżetowa. W cytowanym przepisie ustawy odnoszono się do kwoty bazowej dla osób zajmujących stanowiska kierownicze w administracji państwowej, samo zaś wynagrodzenie pracy biegłego wynosiło od 1,2% do 1,7% tejże kwoty bazowej za jedną godzinę pracy biegłego. Należy wskazać, że za pełną godzinę pracy biegłego uznawano każdą kolejną rozpoczętą godzinę (§6 ust. 2). Stawka godzinowa mogła być podwyższona na wniosek zainteresowanego maksimum o 50%, ale tylko w razie złożonego charakteru problemu będącego przedmiotem opinii oraz jeżeli biegły ma dyplom ukończenia studiów wyższych lub dyplom mistrzowski oraz pełni funkcję biegłego sądowego nie krócej niż jedną kadencję.

Stawka wynagrodzenia ulegała także na mocy rozporządzenia odpowiedniemu zwiększeniu z mocy prawa w razie posiadania przez biegłego stopnia lub tytułu naukowego:

§3 Dla biegłych posiadających tytuł naukowy lub stopień naukowy wynagrodzenie za godzinę pracy wynosi:

- Profesor – 3,7%
- Doktor habilitowany – 2,9%
- Doktor – 2,4%

podstawy określonej w §2 ust. 1.²¹

¹⁴ Dz. U. 1958 nr 15 poz. 68.

¹⁵ Dz. U. 1962 nr 8 poz. 40.

¹⁶ Dz. U. 1963 nr 20 poz. 107.

¹⁷ Na podstawie Dekretu wydane zostały także rozporządzenia dotyczące biegłych tłumaczy z zakresu daktylogonii (dz. U. 1983 nr 64 poz. 292) oraz w sprawie wynagrodzenia tłumaczy przysięgłych (dz. U. 1986 nr 33 poz. 168 ze zm.)

¹⁸ Dz. U. 1975 nr 46 poz. 254.

¹⁹ Na przestrzeni lat 1982-2001 omawiane rozporządzenie było nowelizowane 11 razy, z czego 8 nowelizacji nastąpiło od 1989 r.

²⁰ Dz. U. 1999 nr 110 poz. 1255 i z 2000 nr 9 poz. 239.

²¹ Treść przepisu w brzmieniu nadanym mu po nowelizacji rozporządzenia z 2000 r. (Dz. U. 2000 nr 65 poz. 776).

Przewidziane w ten sposób wynagrodzenie obejmowało należności za czynności przygotowawcze i badawcze, łącznie z zapoznaniem się z aktami sprawy oraz za opracowanie opinii wraz z jej uzasadnieniem (§5). Należne wynagrodzenie obejmowało także, według stawki za godzinę pracy, czas koniecznej obecności biegłego w sądzie lub innym miejscu przeprowadzania czynności. Oprócz ustalonych w ten sposób generalnych reguł wynagradzania pracy biegłych, rozporządzenie z 1975 r. wprowadzało stałe taryfy wynagrodzenia biegłych z zakresu niektórych specjalności. W ten sposób, odrębnie, zostały określone wynagrodzenia biegłych z zakresu medycyny²². Obejmowały one m.in. określanie inwalidztwa lub niezdolności do pracy, oględziny zewnętrzne zwłok i szczątków ludzkich w miejscu ich znalezienia, sekcje zwłok, badania stanu zdrowia psychicznego, bądź też wydanie opinii wyłącznie na podstawie akt sprawy. Odrębny taryfikator obowiązywał także dla określenia wynagrodzenia za poszczególne czynności jednostek organizacyjnych Akademii Medycznych i Instytutów Naukowo-Badawczych oraz Zakładów Służby Zdrowia w postępowaniu przed sądami²³, oraz biegłych z zakresu geodezji i kartografii²⁴.

Omówione wyżej przepisy, pomimo wprowadzanych zmian i nowelizacji, z uwagi na długi okres obowiązywania zdążyły się stać przedmiotem oceny i doprecyzowywania w orzecznictwie sądów. Z uwagi na ich uchylenie, nie jest jednak celowe dalsze omawianie w tym miejscu też orzeczniczych z nimi związanych. Odwołania do też odnoszących się do kwestii wynagrodzeń biegłych zostaną jednak przywołane w odpowiednim zakresie przy omówieniu aktualnie obowiązujących przepisów.

W kontekście orzecznictwa sądów warto jednak wskazać, że treść omówionego wyżej rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 1975 r. była przedmiotem orzekania co do zgodności z ustawą zasadniczą przez Trybunał Konstytucyjny w postępowaniu o sygnaturze SK 24/11. Badany był przepis §4 rozporządzenia, który w zakresie wynagrodzenia pracy biegłych z zakresu medycyny zawierał odesłanie do taryfikatora wynagrodzeń stanowiącego załącznik nr 1 rozporządzenia. Trybunał Konstytucyjny badał zgodność wspomnianego przepisu z Konstytucją RP w wyniku złożonej przez osobę fizyczną skargi konstytucyjnej. W realiach badanej sprawy chodziło o określone w taryfikatorze maksimum wynagrodzenia (20,4% kwoty bazowej) za sporządzenie przez biegłego lekarza opinii wyłącznie na podstawie akt sprawy. Wyrokiem z dnia 9 maja 2012 r.²⁵ Trybunał uznał ten przepis za niezgodny z art. 64 ust. 2 w zw. z art. 32 oraz art. 2 Konstytucji RP w zakresie, w jakim §4 omawianego rozporządzenia w związku z regulacją zawartą w taryfikatorze stanowiącym jego załącznik nr 1 ustanawia górną granicę wynagrodzenia dla biegłego z zakresu medycyny za wydanie opinii wyłącznie na podstawie akt sprawy²⁶. W uzasadnieniu wyroku Trybunał wskazał m.in., że: *taki sposób obliczania wynagrodzenia biegłego z zakresu medycyny [tj. poprzez określenie maksimum wynagrodzenia za daną czynność] w zasadzie wyłącza możliwość uzyskania przez biegłego wynagrodzenia, którego wysokość byłaby iloczynem liczby godzin rzeczywiście poświęconych na wykonanie zlecenia oraz stawki godzinowej określonej w §2 ust. 2 rozporządzenia. Przyjęcie stawki godzinowej (...) jest bowiem możliwe tylko wówczas, gdy czynności biegłego nie da się zakwalifikować do wymienionych w załączniku nr 1, która to sytuacja – ze względu na szczegółowość załącznika – w praktyce wystąpić może raczej rzadko*²⁷. Takie stanowisko Trybunału zasługuje na aprobatę z punktu widzenia konstytucyjnych zasad równej ochrony praw majątkowych, równego traktowania przez władze publiczne oraz zasady

²² Taryfa w formie tabeli poszczególnych czynności i odpowiadających im kwot wynagrodzeń wyrażonych procentem kwoty bazowej stanowi załącznik nr 1 do omawianego tu rozporządzenia.

²³ Załącznik nr 2.

²⁴ Załącznik nr 3.

²⁵ Dz. U. 2012 poz. 569.

²⁶ Stosunkowo wąski zakres orzeczenia wynika z charakterystyki modelu skargi konstytucyjnej przyjętego w Polsce, zgodnie z którym zbadaniu może podlegać wyłącznie przepis, który bezpośrednio naruszył interes skarżącego. W takiej sytuacji nie jest dopuszczalne dokonanie przez Trybunał oceny całości rozporządzenia.

²⁷ Z uzasadnienia wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 9 maja 2012 r.

sprawiedliwości społecznej. Należy też podkreślić, że pomimo uchylenia rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 1975 r. od czasu wydania omawianego wyroku, orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego w tej sprawie ma wciąż status wyroku obowiązującego, a więc wszelkie nowsze regulacje dotyczące tej problematyki powinny uwzględniać stanowisko w nim wyrażone.

Przedmiotem postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym były także przepisy samego Dekretu – w wyroku z dnia 22 marca 2011 r.²⁸, w sprawie o sygnaturze SK 13/08, Trybunał orzekł o niezgodności art. 4 ust. 1 Dekretu z art. 64 ust. 2 Konstytucji RP. Sprawa rozpatrywana była na tle stanu faktycznego dotyczącego zwrotu kosztów podróży świadka, a nie biegłego, jednakże przepis ten w równym stopniu dotyczył obu tych grup. Przedmiotowy przepis Dekretu, dotyczący zwrotu biegłym i świadkom kosztów podróży, ustanawiał niezwykle wąską legalną definicję kosztów podróży, których zwrot należy się biegłemu: *za koszty podróży uznaje się koszty przejazdu środkiem transportu masowego (koleją, autobusem, itp.) w klasie najniższej, w braku zaś takiego środka – koszty przejazdu najtańszym z dostępnych środków lokomocji*. Przepis ten miał w szczególności zastosowanie w procedurze karnej, gdyż zwrot kosztów podróży biegłych i świadków w postępowaniu cywilnym mógł odbywać się na podstawie odrębnych przepisów²⁹. W zakresie procedury karnej brakowało natomiast analogicznych przepisów – stąd wynikało stosowanie w tych sprawach wprost przepisów Dekretu. Trybunał uznał, że nie jest dopuszczalne tak daleko idące różnicowanie zasad zwrotu kosztów podróży w zależności od rodzaju toczącego się postępowania, w szczególności, że zasady te różniły się na niekorzyść świadków i biegłych występujących w postępowaniu karnym. Trybunał zauważył, że *racjonalne unormowanie dotyczące zwrotu kosztów stawiennictwa na wezwanie sądu bez wątplenia mają wpływ na sposób wykonywania przez świadka [biegłego] jego ustawowych obowiązków, a nierówność w zakresie zwrotu tych kosztów w postępowaniu karnym i cywilnym godzi w sprawność wymiaru sprawiedliwości (...)*. Innymi słowy, *wynikająca z zakwestionowanego w niniejszej sprawie przepisu nierówność stanowi ingerencję nie tylko w prawa majątkowe świadka [biegłego], lecz także w istotny interes publiczny*³⁰. Stało się więc jasne, że obowiązujące od wielu lat przepisy dotyczące wynagradzania pracy biegłych, lecz także dotyczące zwrotów kosztów przejazdów, nie odpowiadają aktualnej rzeczywistości prawno-społecznej – zwłaszcza w obszarze procesu karnego. Konieczne więc było ujednoczenie obowiązujących przepisów dotyczących szeroko rozumianych kosztów pracy, co czyniło zasadnym przyjęcie zupełnie nowych przepisów regulujących te kwestie.

Obecnie obowiązujące przepisy o wynagradzaniu pracy biegłych sądowych

Obowiązujący od lat 50 XX wieku Dekret, stanowiący podstawę wypłaty wynagrodzeń biegłych w postępowaniach sądowych został ostatecznie uchylony mocą art. 11 ustawy z dnia 31 sierpnia 2012 r. *o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw*³¹ (dalej: Ustawa Zmieniająca)³². Tym samym sformułowano nową podstawę prawną rangi ustawowej do wynagradzania pracy biegłych sądowych w sprawach karnych, dodając m.in. art. 618f k.p.k. w brzmieniu:

²⁸ Dz. U. 2011 nr 72 poz. 389.

²⁹ Regulację tego dotyczącą zawarto w ustawie z dnia 28 lipca *o kosztach sądowych w sprawach cywilnych* (Dz. U. 2010 nr 90 poz. 594 ze zm.)

³⁰ Z uzasadnienia wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 marca 2011 r.

³¹ Dz. U. 2012 poz. 1101.

³² Oprócz przepisów Dekretu, generalne wskazanie wynagrodzenia należnego biegłym znajdowało się także wcześniej w nadal obowiązującym Rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 r. *w sprawie biegłych sądowych*. W §11 stanowi ono, że biegłemu przysługuje za wykonanie czynności wynagrodzenie w wysokości określonej innymi przepisami. Nie jest to jednak przepis rangi ustawowej.

Art. 618f

§ 1. Biegłemu i specjaliście nie będącemu funkcjonariuszem organów procesowych powołanym przez sąd lub organ prowadzący postępowanie przygotowawcze przysługuje wynagrodzenie za wykonaną pracę oraz zwrot poniesionych przez nich wydatków niezbędnych dla wydania opinii.

§ 2. Wysokość wynagrodzenia za wykonaną pracę biegłego i specjalisty nie będącego funkcjonariuszem organów procesowych ustala się uwzględniając wymagane kwalifikacje, potrzebny do wydania opinii czas i nakład pracy, a wysokość wydatków, o których mowa w § 1 - na podstawie złożonego rachunku.

§ 3. Wynagrodzenie biegłych oblicza się według stawki wynagrodzenia za godzinę pracy albo według taryfy zryczałtowanej określonej dla poszczególnych kategorii biegłych ze względu na dziedzinę, w której są oni specjalistami. Podstawę obliczenia stawki wynagrodzenia za godzinę pracy i taryfy zryczałtowanej stanowi ułamek kwoty bazowej dla osób zajmujących kierownicze stanowiska państwowe, której wysokość określa ustawa budżetowa.

§ 4. Wynagrodzenie biegłego i specjalisty nie będącego funkcjonariuszem organów procesowych, będących podatnikami obowiązany do rozliczenia podatku od towarów i usług, podwyższa się o kwotę podatku od towarów i usług, określoną zgodnie ze stawką tego podatku obowiązującą w dniu orzekania o tym wynagrodzeniu.

§ 5. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, stawki wynagrodzenia biegłych za wykonaną pracę oraz taryfy zryczałtowane, o których mowa w § 3, mając na uwadze nakład pracy i kwalifikacje biegłego oraz poziom wynagrodzeń uzyskiwanych przez pracowników wykonujących podobne zawody, stopień złożoności problemu będącego przedmiotem opinii oraz warunki, w jakich opracowano opinię, a także sposób dokumentowania wydatków niezbędnych dla wydania opinii.

Przepis ten zawiera więc stosunkowo szczegółowe wytyczne co do formuły wynagradzania pracy biegłych (ryczałt lub rozliczenie godzinowe w oparciu o stawki będące ułamkiem kwoty bazowej), delegując jednocześnie do ministra sprawiedliwości określenie właściwych stawek. Co istotne, wynagrodzenie pracy przysługuje biegłym (zarówno wpisanym na listę biegłych sądowych jak i ustanowionym *ad hoc* w sprawie), a także specjalistom niebędącym funkcjonariuszami organów procesowych. Uznaje się bowiem, że w wypadku specjalistów-funkcjonariuszy organów procesowych, ich zadania wchodzą w zakres ich obowiązków służbowych. Przepis art. 618h k.p.k. stanowi dodatkowo, że *biegłemu, tłumaczowi i specjaliście nie będącemu funkcjonariuszem organów procesowych wezwanym przez sąd lub organ prowadzący postępowanie przygotowawcze, w razie nieskorzystania z ich usług, przysługuje zwrot utraconego zarobku lub dochodu*. W §2 tego artykułu doprecyzowano, że: *wynagrodzenie za utracony zarobek lub dochód przysługuje biegłemu, tłumaczowi i specjaliście nie będącemu funkcjonariuszem organów procesowych, uwzględniając ich kwalifikacje i czas zużyty w związku z wezwaniem*.

Regulacją k.p.k. objęto także kwestię zwrotu kosztów przejazdu biegłego. Na mocy dodanego ustawą zmieniającą art. 618g k.p.k. należy w wypadku biegłych stosować odpowiednio art. 618a k.p.k., przyznając świadkom prawo zwrotu kosztów podróży z miejsca zamieszkania do miejsca wykonywania czynności w wysokości rzeczywiście poniesionych, racjonalnych i celowych kosztów przejazdu własnym samochodem lub innym środkiem transportu.

Podstawę ustawową dla wynagradzania pracy biegłych w postępowaniu cywilnym stanowi zaś art. 288 k.p.c., stwierdzający ogólnie, że biegłemu należy się wynagrodzenie za wykonaną pracę, lecz także

w szczególności art. 89 Ustawy o kosztach sądowych w postępowaniu cywilnym³³, w brzmieniu nadanym jej przez ustawę zmieniającą:

Art. 89.

1. *Biegłemu powołanemu przez sąd przysługuje wynagrodzenie za wykonaną pracę oraz zwrot poniesionych przez niego wydatków niezbędnych dla wydania opinii.*
2. *Wysokość wynagrodzenia biegłego za wykonaną pracę ustala się, uwzględniając wymagane kwalifikacje, potrzebny do wydania opinii czas i nakład pracy, a wysokość wydatków, o których mowa w ust. 1 – na podstawie złożonego rachunku.*
3. *Wynagrodzenie biegłych oblicza się według stawki wynagrodzenia za godzinę pracy albo według taryfy zryczałtowanej określonej dla poszczególnych kategorii biegłych ze względu na dziedzinę, w której są oni specjalistami. Podstawę obliczenia stawki wynagrodzenia za godzinę pracy i taryfy zryczałtowanej stanowi ułamek kwoty bazowej dla osób zajmujących kierownicze stanowiska państwowe, której wysokość określa ustawa budżetowa.*
4. *Wynagrodzenie biegłego będącego podatnikiem obowiązany do rozliczenia podatku od towarów i usług podwyższa się o kwotę podatku od towarów i usług, określoną zgodnie ze stawką tego podatku obowiązującą w dniu orzekania o tym wynagrodzeniu.*
5. *Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, stawki wynagrodzenia biegłych za wykonaną pracę oraz taryfy zryczałtowane, o których mowa w ust. 3, mając na uwadze nakład pracy i kwalifikacje biegłego oraz poziom wynagrodzeń uzyskiwanych przez pracowników wykonujących podobne zawody, stopień złożoności problemu będącego przedmiotem opinii oraz warunki, w jakich opracowano opinię, a także sposób dokumentowania wydatków niezbędnych dla wydania opinii.*

Jak więc widać na podstawie zacytowanych wyżej regulacji (art. 618f k.p.k. oraz art. 89 ustawy o kosztach sądowych w postępowaniu cywilnym) – do określenia stawek wynagrodzeń biegłych za wykonaną pracę oraz zryczałtowanych taryf wynagrodzeń został upoważniony minister sprawiedliwości, który miał określić je w drodze rozporządzenia. Odpowiednie akty prawne odnoszące się do wynagradzania pracy biegłych w postępowaniu karnym i cywilnym zostały przygotowane i wydane przez ministra sprawiedliwości w 2013 r. Mowa o:

- Rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 kwietnia 2013 r. w sprawie określenia stawek wynagrodzenia biegłych, taryf zryczałtowanych oraz sposobu dokumentowania wydatków niezbędnych dla wydania opinii w postępowaniu karnym (dalej: rozporządzenie w sprawach karnych)³⁴.
- Rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 kwietnia 2013 r. w sprawie określenia stawek wynagrodzenia biegłych, taryf zryczałtowanych oraz sposobu dokumentowania wydatków niezbędnych dla wydania opinii w postępowaniu cywilnym (dalej: rozporządzenie w sprawach cywilnych)³⁵.

Wymienione wyżej rozporządzenia w niniejszym opracowaniu zwane będą dalej *Rozporządzeniami*. Rozwiązania w nich przyjęte są niemalże identyczne, co widać już w §1 określającym zakres przedmiotowy regulacji. *Rozporządzenia* określają bowiem:

- *Stawki wynagrodzenia biegłych powołanych przez sąd (w Rozporządzeniu w sprawach karnych: sąd*

³³ Dz. U. 2005 nr 167 poz. 1398.

³⁴ Dz. U. 2013 poz. 508.

³⁵ Dz. U. 2013 poz. 518.

lub organ postępowania przygotowawczego) za wykonaną pracę;

- *Taryfy zryczałtowane dla poszczególnych kategorii biegłych ze względu na dziedzinę, w której są oni specjalistami;*
- *Sposób dokumentowania wydatków dla wydania opinii.*

Wyraźnie więc wyłączono z zakresu *Rozporządzenia* ewentualne wynagradzanie pracy biegłych zatrudnionych przez strony do sporządzenia opinii prywatnych. Takie rozwiązanie koresponduje z faktem, iż tzw. opinie prywatne zarówno w sprawach karnych jak i cywilnych nie stanowią co do zasady materiału dowodowego, i nie można oczekiwać aby Skarb Państwa pokrywał tego rodzaju wydatki, choćby tymczasowo³⁶. Kolejne przepisy w obu *Rozporządzeniach* precyzują zasady wynagradzania pracy biegłych w rozliczeniu za godziny pracy w sposób identyczny, co należy ocenić pozytywnie biorąc pod uwagę wspomniany wyrok Trybunału Konstytucyjnego w sprawie o sygn. SK 13/08.

Zasadnicza stawka wynagrodzenia biegłego powołanego przez sąd lub organ postępowania przygotowawczego za każdą rozpoczętą godzinę pracy wynosi od 1,28% do 1,81% kwoty bazowej dla osób zajmujących stanowiska państwowe. Podobnie jak w we wcześniejszych rozwiązaniach stawka ta ulega zwiększeniu do 3,93% w sytuacji kiedy biegły posiada tytuł naukowy profesora. Dla biegłego będącego doktorem habilitowanym stawka wynosi 3,08% kwoty bazowej, a dla biegłego ze stopniem doktora – 2,55% kwoty bazowej za każdą rozpoczętą godzinę pracy. Stawki te mogą ulec zwiększeniu, maksymalnie o połowę, w razie złożonego charakteru problemu będącego przedmiotem opinii, lecz tylko wtedy gdy biegły pełnił już funkcję biegłego sądowego przez przynajmniej jedną kadencję (5 lat) i gdy zarazem ma dyplom ukończenia studiów wyższych lub dyplom mistrzowski. Regulacje te są więc co do zasady takie same jak w poprzednim stanie prawnym. Warto zauważyć, że stawki te uległy zwiększeniu w stosunku do wcześniejszej regulacji, zgodnie z którą stawka podstawowa wynosiła od 1,2 do 1,7% kwoty bazowej.

Podobnie jak poprzednio, w załącznikach do obu *Rozporządzeń* umieszczono tabele zawierające zryczałtowane taryfy wynagrodzeń. Załącznik nr 1 określa zryczałtowane taryfy za określone czynności biegłych z zakresu medycyny, załącznik nr 2 określa wynagrodzenia za wykonywanie badań laboratoryjnych i innych przez instytucje naukowe i specjalistyczne, zaś załącznik nr 3 reguluje wynagrodzenia biegłych z dziedziny geodezji i kartografii. Warto zwrócić uwagę na istotną zmianę jaka nastąpiła w przepisach tego dotyczących. Jak się wydaje, świadczy ona o uwzględnieniu wspomnianych wcześniej wskazań Trybunału Konstytucyjnego zawartych w wyroku w sprawie o sygn. SK 24/11. W obu *Rozporządzeniach* brzmienie odpowiedniego przepisu jest niemal identyczne:

§7

1. *Wynagrodzenie za wykonaną pracę biegłych z dziedziny medycyny, w zakresie czynności opisanych w załączniku nr 1 do rozporządzenia, można określić według stawki albo taryfy zryczałtowanej wskazanej w tym załączniku.*
2. *W przypadku gdy opinię sporządził podmiot, o którym mowa w art. 193 § 2 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (w Rozporządzeniu w sprawach cywilnych: art. 290 §1 k.p.c.), wynagrodzenie za wykonaną pracę biegłych, w zakresie czynności opisanych w załączniku nr 2 do rozporządzenia, można określić według stawki albo taryfy zryczałtowanej wskazanej w tym załączniku.*
3. *Wynagrodzenie za wykonaną pracę biegłych z dziedziny geodezji i kartografii, w zakresie czynności opisanych w załączniku nr 3 do rozporządzenia, można określić według stawki albo*

³⁶ W utrwalonym poglądzie orzeczniczym sądów w Polsce, wykształconym na podstawie obowiązujących przepisów, tzw. prywatna opinia biegłego (opinia pozasądowa) nie stanowi dowodu, a w razie przedstawienia takiej opinii do akt sprawy należy ją traktować jako część i uzupełnienie argumentacji strony (w ten sposób m.in. SN w Wyroku z dnia 15 stycznia 2010 r. sygn. I CSK 199/09).

taryfy zryczałtowanej wskazanej w tym załączniku.

W przeciwieństwie więc do wcześniejszej regulacji (§4 Rozporządzenia z 1975 r.), biegły z zakresu medycyny, kartografii czy geodezji może obecnie określić swoje wynagrodzenie za daną czynność nie tylko zgodnie ze zryczałtowaną taryfą, ale także według stawki za godzinę pracy. W uzasadnieniu przedmiotowych rozporządzeń z 2013 r. Minister Sprawiedliwości wskazał, że takie rozwiązanie było częścią projektu ustawy o biegłych sądowych z 2012 r., ale z uwagi na przerwanie prac nad ustawą postanowiono o włączeniu go w treść rozporządzeń. Biegły ma więc obecnie możliwość, niezależnie od dziedziny swojej biegłości, uzyskać wynagrodzenie za czas rzeczywiście poświęcony sprawie. Czas ten nie obejmuje jednak czasu zużytego na dojazd do miejsca czynności procesowej³⁷.

Same tabele wynagrodzeń (załączniki 1-3) szczegółowo określają różne czynności biegłych takie jak oględziny zwłok, badanie płodności, ocena zdolności do odbycia kary pozbawienia wolności (co ciekawe: pozycja ta obecna jest także w załączniku do Rozporządzenia w sprawach cywilnych), a także szereg badań laboratoryjnych, na osobach żyjących i czynności sekcyjne. Na ogół wynagrodzenie podawane jest w formie widełek stawek kwoty bazowej za daną czynność. Przykładowo więc ocena zdolności do odbycia kary pozbawienia wolności przeprowadzona może być za wynagrodzeniem w kwocie od 3,08 do 11,89% kwoty bazowej. Czynności geodezyjne i kartograficzne określono natomiast sztywno lub w procencie kwoty bazowej za określoną jednostkę powierzchni badanej nieruchomości.

Przepisy ustawowe (art. 618f k.p.k. oraz art. 89 ustawy o kosztach sądowych w postępowaniu cywilnym) określają też, że biegłemu należy zwrócić poniesione przez niego i niezbędne dla wydania opinii wydatki. Rozporządzenie w sprawach karnych precyzuje też (§8), że obejmuje to wydatki materiałowe, amortyzację aparatury badawczej, koszty dojazdu na miejsce wykonania czynności. Biegły powinien dokumentować swoje wydatki fakturami, rachunkami (lub ich kopiami). W razie ich braku wystarczające jest oświadczenie biegłego o poniesionych kosztach.

Ocena regulacji i wybrane problemy

Kształt obecnych regulacji dotyczących wynagradzania pracy biegłych sądowych jest stosunkowo czytelny z punktu widzenia wykładni prawa. Nie oznacza to jednak, że przepisy te tworzą idealny system wynagradzania pracy biegłych sądowych. Problematykę tę należy rozpatrywać mając na uwadze ogólne problemy związane z funkcjonowaniem instytucji biegłego sądowego w Polsce. Szeroko rozumiane kwestie związane z jakością pracy biegłych, a przede wszystkim z procedurą przyznawania statusu biegłego sądowego w drodze uzyskiwania wpisu na oficjalną listę biegłych sądowych prowadzoną przez prezesa Sądu Okręgowego, były przedmiotem raportu z badań przeprowadzonych w ramach projektu *Forensic Watch*³⁸. W wyniku przeprowadzonego wówczas wśród przedstawicieli zawodów prawniczych badania ankietowego stwierdzono³⁹, że zdecydowanie najistotniejszym problemem związanym z praktyką funkcjonowania biegłych sądowych w Polsce są merytoryczne błędy popełniane przez biegłych w sprawozdaniach z badań (takie jak niejasność wyводу, niejednoznaczność wniosków, niepełność opinii itp.). Jako drugi w kolejności istotności problemów wskazano długie okresy oczekiwania na opinie biegłych. Jednocześnie, na siódmym

³⁷ Zob. uchwała SN z 21 września 2005 r., I KZP 27/05, OSNKW 2005, nr 10, poz. 92, oraz postanowienie SA w Katowicach z 21 stycznia 2015 r., II AKz 787/14.

³⁸ Badanie zostało przeprowadzone w ramach projektu *Forensic Watch* przez Fundację Europejskie Centrum Inicjatyw w Naukach Sądowych (EFIC) wraz z Centrum Nauk Sądowych Uniwersytetu Warszawskiego (CNS UW). Zob. P. Rybicki, M. Pękała, P. Karasek, M. Tomaszewska-Michalak, M. Betlejewski, *Ocena kompetencji biegłych sądowych – oczekiwania i rekomendacje*, Warszawa 2015.

³⁹ *Ibidem*.

miejscu w kolejności istotności, spośród trzydziestu przedstawionych praktykom do oceny problemów, wskazano „wynagrodzenie biegłych, które nie jest atrakcyjne dla najlepszych ekspertów w poszczególnych dyscyplinach”⁴⁰. Pomimo, iż na pierwszy rzut oka te kwestie wydają się odległe, to jednak po dogłębnej analizie okazuje się, iż mogą one być ze sobą bardzo poważnie powiązane. W sytuacji, kiedy przysługujące biegłym stawki wynagrodzeń nie spełniają rynkowych oczekiwań najlepszych specjalistów w danej dziedzinie, może to prowadzić do negatywnej selekcji osób, które jako biegli sądowi sporządzają opinie na potrzeby wymiaru sprawiedliwości. W efekcie tego poszukiwania biegłego, który podejmie się sporządzenia opinii trwają dłużej. Ponadto sama opinia dostarczana jest często z opóźnieniem. Może to być wynikiem nienadawania w ramach wewnętrznej organizacji pracy biegłego wysokiego priorytetu zleceniom o niskiej gratyfikacji, bądź też z uwagi na to iż biegli dążąc do uzyskania godziwego zarobku podejmują się zdecydowanie zbyt dużej liczby zleconych im zadań i po prostu nie wyrabiają się w czasie. Dodatkowo, ze względu na wspomnianą wyżej negatywną selekcję ekspertów, treść takiej opinii często nie jest wolna od błędów merytorycznych i wymaga poprawek, uzupełnień itp.

Tymczasem, jak wskazano we wstępie niniejszych rozważań, koszty związane ze sporządzaniem opinii przez biegłych w postępowaniach karnych w ostatnich latach istotnie wzrosły. Jako przyczyny takiego stanu rzeczy, Prokurator Generalny wskazał m.in. wzrost liczby spraw skomplikowanych i wielowątkowych, wzrost liczby płatników VAT wśród biegłych, wzrost liczby opinii psychologicznych i psychiatrycznych częściowo wymuszony orzecznictwem Sądu Najwyższego, większą liczbę zleceń kierowanych do biegłych działających komercyjnie (w związku z długimi okresami oczekiwań na opinie przygotowywane przez ośrodki policyjne), a także wejście w życie nowego Rozporządzenia dotyczącego wynagrodzeń biegłych w sprawach karnych, w którym stawka godzinowa pracy biegłego uległa zwiększeniu⁴¹.

Kwota bazowa wynagrodzenia osób na kierowniczych stanowiskach państwowych będąca podstawą wyliczania stawki godzinowej pracy biegłego w 2016 r. wynosi, podobnie jak w poprzednim roku⁴², 1 766,46 PLN⁴³. Oznacza to, że podstawowa stawka za jedną godzinę pracy biegłego wynosi od 22,61 (1,28%) do 31,97 (1,81%) i może ulec zwiększeniu o połowę w razie wysokiego skomplikowania sprawy. Kwota należna za godzinę pracy biegłego mającego tytuł naukowy profesora wynosi 68,89 (3,9%), będącego doktorem habilitowanym – 54,40 (3,08%), a dla biegłego ze stopniem doktora – 45,04 (2,55%).

Należy mieć jednak na uwadze, że biegłym może być osoba posiadająca m.in. *teoretyczne i praktyczne wiadomości specjalne w danej gałęzi nauki, techniki, sztuki, rzemiosła, a także innej umiejętności dla której ma być ustanowiona*⁴⁴ - a więc niekoniecznie z dziedziny, w której zasadne bądź w ogóle możliwe jest prowadzenie prac naukowych ukierunkowanych na zdobycie stopnia lub tytułu naukowego. Przykładowo, wśród niedawnych doniesień medialnych pojawiła się informacja o powołaniu przez prokuraturę w Kołobrzegu biegłego magika, który miał ocenić, czy proponowana turystom przez podejrzanego gra

⁴⁰ Z drugiej strony jednak warto dodać dla uzupełnienia, że ogół praktyków jako istotny problem na miejscu szesnastym umieścić obserwację: „opinie biegłych są zbyt kosztowne”. Problem ten był częściej podkreślany przez prokuratorów niż przez sędziów czy adwokatów, co pozwala sądzić, że zwrócenie na niego uwagi wynika przede wszystkim z wewnętrznej organizacji prokuratury, niekiedy zdarza się bowiem, że prokurator jest ograniczony kwotowo w środkach, jakimi może swobodnie dysponować w celu zasięgnięcia opinii biegłego w postępowaniu przygotowawczym.

⁴¹ Najwyższa Izba Kontroli, *op. cit.*, s. 49-50.

⁴² Zgodnie z art. 9 ust. 1 pkt 2 lit a) ustawy budżetowej na rok 2015 dnia 15 stycznia 2015 r. (Dz. U. z 2015 poz. 153).

⁴³ Kwota ta pozostaje w zasadzie niezmienna od wielu lat. Obecne uregulowanie znajduje się w art. 9 ust. 1 pkt. 2 lit. a) ustawy budżetowej na rok 2016 z dnia 25 lutego 2016 r. (Dz. U. z 2016 r. poz. 278).

⁴⁴ §12 ust. 1 pkt. 3 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 w sprawie biegłych sądowych.

stanowi jeszcze grę hazardową, czy opiera się na oszustwie⁴⁵. Abstrahując od anegdotycznej wartości tej informacji należy zauważyć, że w rzeczywistości osoba zajmująca się zawodowo prowadzeniem pokazów sztuczek praktycznie nigdy nie będzie posiadać związanego z tą dziedziną stopnia czy tytułu naukowego. Powoduje to, że taka osoba – działając w swojej dziedzinie jako biegły sądowy – będzie otrzymywać wynagrodzenie wg najniższej ze stawek a więc między niespełna 23 PLN a 32 PLN. Oczywiście, należy wziąć pod uwagę, że niektórym z takich osób może się to opłacać niezależnie od stawek. Okazjonalne wystąpienie przed organem procesowym jako biegły *ad hoc* może korzystnie wpłynąć na życiorys zawodowy, jednakże na ogół nie stanowi to samo w sobie dostatecznej rekompensaty za poświęcony przez biegłego czas.

Istnieje też wiele istotnych dla przeciętnego postępowania specjalności, w których rynkowe stawki wynagrodzenia są wysokie, zaś posiadanie stopnia lub tytułu naukowego, choć generalnie możliwe, jest jednak rzadkością. Z perspektywy popularnych rynkowo specjalności, nawet stawka należna biegłemu posiadającemu tytuł profesora jest często nieadekwatna. Może prowadzić to do sytuacji, w której biegły sądowy w przedstawianej przez siebie organowi procesowemu karcie pracy poda nie liczbę godzin faktycznie poświęconych pracy, a odpowiadającą wyliczonej przez niego sumie wynagrodzenia będącej wypadkową jego oczekiwań i możliwości finansowych organu procesowego.

Podczas prac nad Rozporządzeniami, w toku konsultacji społecznych, na problem ten zwracały uwagę niektóre podmioty zewnętrzne (w tym sądy). Znamienna jest następująca, zacytowana tu w całości, uwaga do projektu przekazana Ministerstwu Sprawiedliwości przez Wiceprezesa Sądu Rejonowego w Wołominie: *dramatyczny brak chętnych w niektórych dziedzinach do pełnienia funkcji biegłych sądowych (np. w wielu specjalnościach medycyny) jest spowodowany w głównej mierze zdecydowanie zbyt niskimi stawkami wynagrodzeń zasądzanych na rzecz biegłych przez sądy, nie odpowiadającymi nawet w przybliżeniu realiom rynkowym, w których funkcjonują biegli na wolnym rynku. Niestety prezentowany przez Ministerstwo Sprawiedliwości projekt niczego w tej kwestii nie zmienia. Tymczasem palącym dla wielu sądów problemem jest już nie tylko zgłaszanie się w wielu specjalnościach na listy biegłych sądowych osób nie będącymi najlepszymi fachowcami w swojej dziedzinie, ale dosłownie brak jakichkolwiek biegłych z niektórych dziedzin i bez znaczącego podniesienia stawek wynagrodzenia problemu tego się nie rozwiąże*⁴⁶.

W odniesieniu do omawianego wyżej problemu, w toku konsultacji społecznych prowadzonych w trakcie projektowania Rozporządzenia w sprawach karnych, na niezwykle ciekawą kwestię podniesiono w stanowisku przekazanym ministrowi sprawiedliwości przez Instytut Ekspertyz Sądowych im. Jana Sehna w Krakowie. Zwrócono w nim uwagę na to, że w myśl delegacji ustawowej do wydania rozporządzenia zawartej w art. 618f § 5 k.p.k. (i analogicznie w sprawach cywilnych: art. 89 ust. 5 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych) Minister Sprawiedliwości powinien wydając rozporządzenie wziąć pod uwagę *poziom wynagrodzeń uzyskiwanych przez pracowników wykonujących podobne zawody*. W ocenie przedstawicieli Instytutu, wynagrodzenie pracy biegłego według stawki godzinowej określonej w rozporządzeniu (wahające się między 3 798,48 PLN do 5 370,96 PLN miesięcznie przy 168 godzinach pracy w miesiącu) jest za niskie. Stanowisko takie przedstawione jest w stosunkowo mocnych słowach: *jeżeli Sądy mają odwoływać się do wiadomości specjalnych posiadanych przez specjalistów, a nie dyletantów dorabiających opiniami do pensji to należy mieć świadomość, że w takich dziedzinach jak np. architektura, informatyka, rachunkowość itp., żaden szanujący się specjalista nie pracuje za 3 798,48 zł brutto miesięcznie, a podwyższenie stawki o 50% nie zmienia tych proporcji w istotny sposób, co prowadzi do sytuacji, w których*

⁴⁵ TVN 24, *Powołali magika na biegłego. Zdemaskował oszusta*, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-z-kraju,3/prokuratura-powolala-bieglego-magika-pierwsza-taka-sprawa-w-polsce,616014.html>, dostęp 25 lutego 2016 r.

⁴⁶ Uwaga zgłoszona przez Wiceprezesa Sądu Rejonowego w Wołominie (za pośrednictwem Sądu Okręgowego Warszawa-Praga w Warszawie) w toku konsultacji społecznych do projektu Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości o wynagrodzeniach biegłych w sprawach karnych, <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//517/154760/154762/154765/dokument69131.pdf>, dostęp 25 lutego 2016 r.

*biegli na rozmaite sposoby „naciągają” karty pracy by podnieść wynagrodzenie do satysfakcjonującego ich poziomu (zbliżonego do uzyskiwanych zarobków). Dlatego dolny pułap stawek wynagrodzenia biegłych powinien zostać dostosowany do realiów rynku pracy, zgodnie z zaleceniem ustawodawcy*⁴⁷. W zacytowanym fragmencie uwag zgłoszonych przez IES podniesiono więc dość poważny zarzut niezgodności treści przedmiotowego rozporządzenia z delegacją ustawową. W uzasadnieniu projektu rozporządzenia kwestia ta została jednak pominięta przez Ministerstwo Sprawiedliwości, skupiano się w nim raczej na podkreślaniu podobieństwa pomiędzy dotychczasowymi przepisami Dekretu i nowymi przepisami ustawowymi⁴⁸.

Ostateczną, konkretną kwotę należną biegłemu z tytułu wynagrodzenia za pracę i zwrotu poniesionych kosztów określa sąd (lub inny organ procesowy, który go powołał), na podstawie przedstawionego rachunku i karty pracy biegłego (w której określa on m.in. konkretne podjęte przez siebie czynności i spędzony przy nich czas). Organ powołujący biegłego w szczególności uprawniony jest do określenia, że dana sprawa miała charakter skomplikowany, co może uzasadnić zastosowanie wyższej stawki wynagrodzenia. W cytowanym już raporcie NIK dostrzeżono natomiast istotne niedopatrzenie ustawodawcy – obecnie obowiązujące rozporządzenia dotyczące wynagrodzenia biegłych nie zawierają obowiązującego wcześniej przez 37 lat przepisu pozwalającego na zmniejszenie wynagrodzenia biegłego jeżeli swoją pracę wykonał wadliwie, niezgodnie z zaleceniem sądu lub ze znacznym i nieusprawiedliwionym opóźnieniem⁴⁹. Rzeczywiście, w świetle obecnie obowiązujących regulacji nie ma takiej możliwości. W raporcie NIK sprecyzowano, że najprawdopodobniej w skutek nie przeprowadzenia odpowiednich konsultacji wewnątrz samego Ministerstwa Sprawiedliwości, po uchyleniu Dekretu z 1950 r. brak jest podstaw prawnych rangi ustawowej dla takiego rozwiązania⁵⁰. Co ciekawe, na problem ten zwrócił uwagę minister finansów w toku uzgodnień międzyresortowych w związku z projektem Rozporządzenia w sprawach karnych, i zasugerował wprowadzenie do niego przepisu analogicznego do tego, który obowiązywał na gruncie wcześniejszego rozporządzenia⁵¹. Warto jednak dodać, że sąd karny zgodnie z ogólną zasadą samodzielności jurysdykcyjnej wyrażoną w art. 8 k.p.k. ma prawo, a niekiedy wręcz obowiązek dokonania oceny krytycznej wniosku biegłego o przyznanie mu wynagrodzenia⁵². Odmowa przyznania wynagrodzenia będzie na przykład oczywiście zasadna, jeżeli biegły wydał opinię nie będąc do tego wezwany na podstawie odpowiedniego postanowienia dowodowego⁵³. Wynika to zresztą wprost z treści §1 obu aktualnych rozporządzeń dotyczących wynagrodzeń biegłych.

Należy przypomnieć, że zgodnie z obowiązującymi przepisami, oprócz wynagrodzenia przysługuje biegłemu także zwrot poniesionych przez niego niezbędnych dla wydania opinii wydatków (art. 618f k.p.k. oraz art. 89 ustawy *o kosztach sądowych w postępowaniu cywilnym*). Wskazuje się (w myśl §8 Rozporządzeń),

⁴⁷ Uwaga zgłoszona przez Instytut Ekspertyz Sądowych im. Jana Sehna w Krakowie w toku konsultacji społecznych do projektu Rozporządzenia MS o wynagrodzeniach biegłych w sprawach karnych, <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//517/154760/154762/154765/dokument69569.pdf>, dostęp 25 lutego 2016 r.

⁴⁸ Zob. Projekt Rozporządzenia w sprawach karnych z uzasadnieniem z dnia 7 lutego 2013 r., <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//517/154760/154762/154763/dokument66512.pdf>, dostęp 26 lutego 2016 r.

⁴⁹ §11 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 grudnia 1975 r. w sprawie kosztów przeprowadzenia dowodu z opinii biegłych w postępowaniu sądowym.

⁵⁰ Najwyższa Izba Kontroli, op. cit., s. 53

⁵¹ Zob. Stanowisko Ministra Finansów zgłoszone w toku uzgodnień międzyresortowych w związku z projektem Rozporządzenia w sprawach karnych, <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//517/154760/154767/154771/dokument68417.pdf>, dostęp 24 lutego 2016 r.

⁵² Zob. postanowienia SA w Katowicach: z dnia 14 sierpnia 2013 r., II AKz 466/13, KZS 2013, z. 10, poz. 111, oraz z dnia 27 listopada 2013 r., II AKz 727/13, KZS 2014, nr 2, poz. 115.

⁵³ Zob. postanowienie SA w Katowicach z dnia 24 września 2013 r., II AKz 556/13, KZS 2014, z. 2, poz. 112

że niezbędne wydatki obejmują w szczególności wydatki materiałowe, amortyzację aparatury badawczej oraz koszty dojazdu na miejsce wykonania czynności. Istnieje jednak szereg wydatków biegłego, które w żaden sposób nie są brane pod uwagę przy obliczaniu należnego mu wynagrodzenia czy zwrotu. Oczywiście słusznie wskazuje się, że do niezbędnych wydatków nie zalicza się np. zakupu oprogramowania komputerowego, które choćby było niezbędne dla wydania danej opinii i kosztowne, może być wykorzystane przez tego biegłego do sporządzania podobnych typowych opinii w przyszłości⁵⁴.

W odniesieniu zaś do określonych w załącznikach (identycznych) do *Rozporządzeń* zawierających taryfy zryczałtowanych wynagrodzeń biegłych, warto zauważyć, że oprócz zmian wprowadzonych w wysokości stawek wynagrodzeń, lista określonych tam czynności nie odbiega od listy czynności obowiązujących na gruncie poprzednich przepisów. Prowadzi to do uzasadnionego podejrzenia, że listy czynności określonych w załącznikach nie zostały szczegółowo przemyślane przez autorów *Rozporządzeń* w zakresie merytorycznym. W szczególności wskazuje na to obecność *badania krwi na obecność alkoholu metodą Widmarka* – za wykonanie którego przysługuje wynagrodzenie w wysokości 1,49% kwoty bazowej. Zgodnie z poglądami wyrażanymi w literaturze fachowej, kolorymetryczna metoda Widmarka oznaczania stężenia alkoholu we krwi *należy dzisiaj w zasadzie do metod historycznych (...) może być w najlepszym razie stosowana wyłącznie jako metoda przesiewowa i należy dążyć do jej sukcesywnego eliminowania z praktyki*⁵⁵, przy czym pogląd ten został wyrażony już w publikacji z 2008 r. Odrębnej analizy wymagałoby więc odniesienie się do merytorycznej zawartości załączników do *Rozporządzeń* i jej zasadności nie tylko w kontekście określonych wynagrodzeń biegłych, ale także w odniesieniu do stanu współczesnej nauki.

Podsumowanie

Obecnie obowiązujące przepisy dotyczące wynagradzania pracy biegłych sądowych stanowią rozwiązanie względnie spójne. W szczególności wyeliminowano z nich problemy na które zwrócono uwagę w dotyczących tych kwestii orzeczeniach Trybunału Konstytucyjnego, a zasady wynagradzania pracy biegłych sądowych w sprawach cywilnych i karnych są w zasadzie jednakowe. System ten nie jest jednak wolny od problemów i niejasności, na które należy zwrócić uwagę (m.in.):

- Ciągłe niezadowolenie w środowisku biegłych budzi kwestia wysokości wynagrodzeń. Pomimo zmian w tym zakresie, polegających na nieznacznym podniesieniu stawek, nadal nie uwzględniają one realiów rynkowych. Być może dużą rolę w tym stanie rzeczy odgrywa fakt związania stawek wynagrodzenia biegłych z kwotą bazową wynagrodzenia dla osób zajmujących kierownicze stanowiska państwowe, która od pewnego czasu nie podlegała waloryzacji. Kwestie te wydają się jednak wymagać szerszej analizy na gruncie ekonomicznym, a nie tylko prawnym i być może zasadne byłoby rozważenie całkowicie innego modelu kształtowania stawki bazowej wynagrodzenia biegłych, który zagwarantowałby zróżnicowanie ich w zależności od faktycznej rynkowej stawki wynagrodzeń w konkretnej dziedzinie czy specjalności. Wprowadzenie takich rozwiązań mogłoby realnie zachęcić faktycznych specjalistów z danego obszaru biegłości do podejmowania się pełnienia funkcji biegłych sądowych.
- Aktualny system wynagradzania biegłych sądowych po ostatniej nowelizacji nadal zawiera szereg niedomówień. Pierwszą jest brak przepisu uprawniającego wprost organ wydający postanowienie o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego do weryfikacji przedłożonego rachunku i ewentualnego

⁵⁴ K. Z. Eichstaedt, Komentarz do art. 618f k.p.k., w: D. Świecki (red.), B. Augustyniak, K. Z. Eichstaedt, M. Kurowski, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz Tom II*, 2005.

⁵⁵ B. Potocka-Banaś, K. Borowiak, T. Janus, *Alkohol etylowy – wybrane problemy kliniczne i diagnostyczne*, Diagnostyka Laboratoryjna, tom 44 nr 2/2008, s. 226.

obniżenia przyznanego wynagrodzenia w przypadku niewłaściwej jakości dostarczonej opinii lub niedotrzymania terminu jej dostarczenia.

- Przepisy k.p.k. dopuszczają udział „innych osób” w wykonywaniu ekspertyzy/opinii⁵⁶, co przy obecnym poziomie rozwoju nauki i techniki staje się coraz częstsze, natomiast przepisy Rozporządzeń w żaden sposób nie precyzują jak rozliczać związane z tym koszty osobowe.
- Analiza treści załączników do Rozporządzeń zawierających taryfy zryczałtowanych wynagrodzeń biegłych budzi zastrzeżenia gdyż uwzględnia niektóre, nieaktualne już od lat metody badawcze. Obecność w wykazie stawek wynagrodzenia takich metod jak na przykład wskazane wyżej oznaczanie poziomu alkoholu we krwi metodą Widmarka, w Rozporządzeniach znowelizowanych przecież w 2014 r. rodzi podejrzenie, że skonstruowane tam taryfikatory wynagrodzeń za poszczególne czynności biegłych zostały zredagowane bez dokonania ich merytorycznej weryfikacji. Powoduje to bezsensowne oddalenie obowiązującego systemu od kryteriów naukowości.
- Niezależnie od wyżej wskazanych problemów, przemyślenia wymaga też zasadność istnienia odrębnych taryfikatorów wynagrodzeń dla niektórych specjalności biegłych. Taryfikatory zryczałtowanych wynagrodzeń w obszarze sądowo-medycznym i geodezyjnym obowiązują w praktycznie niezmienionej formie od bardzo wielu lat. Należy podkreślić, że obecnie te obszary nie wyróżniają się niczym szczególnym na rynku usług, i dlatego różnicowanie sposobu wyliczania wynagrodzenia w ten sposób wydaje się nie mieć obecnie dostatecznego uzasadnienia. Do takiego wniosku można dojść także biorąc pod uwagę opisane wcześniej orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego.

⁵⁶ Zob. Art. 200 §2 pkt. 2) Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. *Kodeks postępowania karnego* (Dz. U. 1997, nr 89 poz. 555 ze zm.): *Opinia powinna zawierać (...) imiona i nazwiska oraz pozostałe dane innych osób, które uczestniczyły w przeprowadzeniu ekspertyzy, ze wskazaniem czynności dokonanych przez każdą z nich.*

5. Wynagrodzenie biegłych sądowych a stawki rynkowe

Wprowadzenie

Jednym z argumentów podnoszonych w dyskusji na temat wysokości wynagrodzeń biegłych sądowych jest ich nieadekwatność w odniesieniu do realiów rynkowych. W opracowanym w ramach projektu *Forensic Watch* i opublikowanym w październiku 2015 r. raporcie zatytułowanym *Ocena kompetencji biegłych sądowych – oczekiwania i rekomendacje*⁵⁷ scharakteryzowano najważniejsze problemy we współpracy przedstawicieli zawodów prawniczych z biegłymi. Zaliczono do nich między innymi wysokość wynagrodzenia oferowanego biegłym, które nie jest na tyle atrakcyjne, aby zainteresować najlepszych ekspertów w danej dziedzinie.

Wynagrodzenie biegłych może być obliczane w dwojaki sposób: według stawki wynagrodzenia za godzinę pracy albo według taryfy zryczałtowanej, określonej dla poszczególnych kategorii biegłych ze względu na dziedzinę, w której są ekspertami. Do ustalenia tych stawek został upoważniony minister sprawiedliwości, który określił je w drodze dwóch *Rozporządzeń*⁵⁸ dotyczących odpowiednio spraw karnych i cywilnych, przy czym stawki wymienione w tych *Rozporządzeniach* są identyczne. Nalicza się je w odniesieniu do kwoty bazowej, która w roku 2016 wynosi 1 766,46 PLN. Warto dodać, że nie była ona zmieniana w ciągu ostatnich kilku lat. Wysokość stawek oferowanych biegłym z pewnością nie jest bez znaczenia w procesie podejmowania przez nich decyzji o podjęciu się realizacji danego zlecenia sądu.

Niektóre z wymienionych w *Rozporządzeniach* czynności mają swój odpowiednik w usługach komercyjnych dostępnych na rynku lub istnieją usługi komercyjne mogące stanowić ich substytut, co jest przydatne dla celów niniejszej analizy. Pozwala to na podjęcie próby skonfrontowania cen poszczególnych czynności wymienionych w *Rozporządzeniach* z cenami rynkowymi. Spośród katalogu usług w *Rozporządzeniach* wybrano do porównania cztery z różnych dziedzin (badania laboratoryjne, kartografia, geodezja, psychologia).

W celu uzyskania pełniejszego obrazu zróżnicowania cen w miastach w różnych częściach Polski do analizy wytypowano cztery miasta: Warszawę, ponieważ stolica rządzi się specyficznymi prawami rynkowymi, Poznań oraz dwa mniejsze miasta, niegdyś wojewódzkie, obecnie zaś miasta powiatowe grodzkie, Słupsk i Krosno. Taki dobór analizowanych miast pozwala na pełniejszy obraz zróżnicowania cen poszczególnych usług.

Analizowano cztery usługi wybrane z wachlarza usług dostępnego w *Rozporządzeniach* lub, w sytuacji gdy usługi te nie są dostępne na rynku komercyjnym, usługi do nich zbliżonych. Uzyskano informacje możliwe najlepiej odpowiadające rzeczywistej sytuacji rynkowej. W tym celu przeprowadzono rozmowy telefoniczne z przedstawicielami poszczególnych zawodów w wybranych miastach. W przypadku jednej z usług – badania w kierunku ustalenia ojcostwa z możliwością wykorzystania go jako dowód w sądzie – skorzystano z cenników dostępnych w Internecie. Aby uzyskane dane możliwie najrzetelniej oddawały prawdziwą sytuację rynkową dane były uzyskane w drodze wywiadu rynkowego. Rozmówcy nie mieli świadomości, że uzyskane dane będą służyły do przeprowadzenia analizy porównawczej. Ze względu na niereprezentatywność próby są to dane tylko i wyłącznie poglądowe, jednakże dają one obraz trendów występujących na rynku.

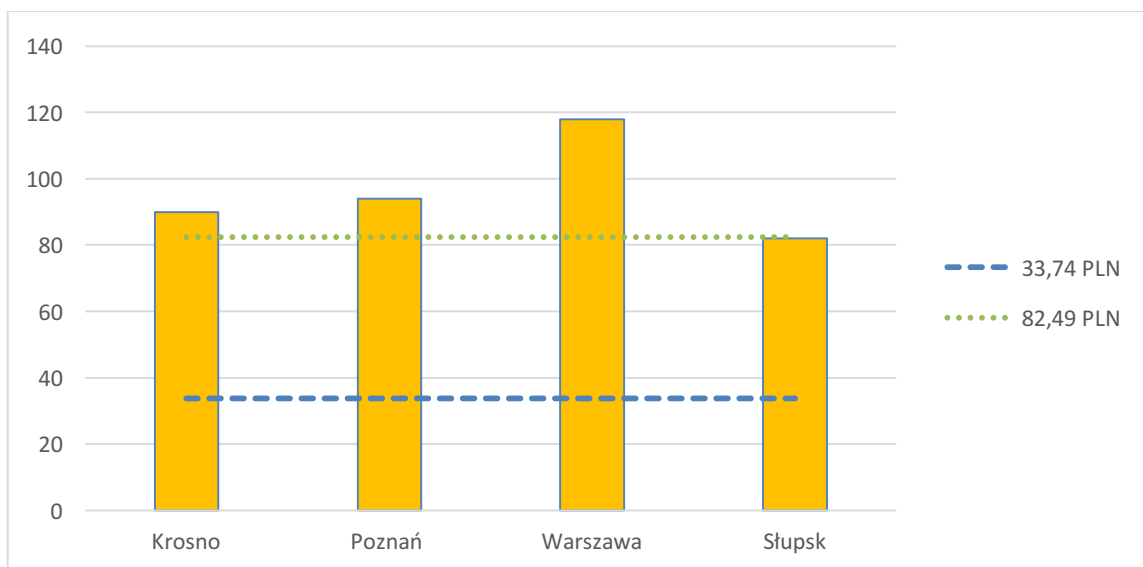
⁵⁷ Zob. przypis 37.

⁵⁸ Zob. przypis 33, 34.

Badanie rynku

Pierwszą z analizowanych usług była czynność opisana w *Rozporządzeniach* pod nazwą *badanie psychologiczne w warunkach ambulatoryjnych bez wydania pisemnej opinii*. W *Rozporządzeniach* stawka zryczałtowana za taką czynność zawiera się w przedziale 1,91 – 4,67 procent kwoty bazowej, co odpowiada przedziałowi cen 33,74 PLN – 82,49 PLN. Kwota ta zmienia się, zgodnie z zapisem w przytaczanych *Rozporządzeniach*: *w zależności od stopnia złożoności problemu będącego przedmiotem opinii oraz warunków, w jakich opracowano opinię*. Na potrzeby niniejszego badania uznano, że podobną usługą w warunkach rynkowych jest wizyta u psychologa, dotycząca osoby indywidualnej. Spełnia ona warunki czynności opisanej w *Rozporządzeniach*: odbywa się w warunkach ambulatoryjnych oraz nie jest zakończona wydaniem pisemnej opinii. W ramach przeprowadzania badań psychologicznych w sądach analizie poddawane są osoby w różnym wieku: dzieci, dorośli. Dlatego też wśród psychologów, z którymi przeprowadzano rozmowy znaleźli się specjaliści dziecięcy, psychoterapeuci, psycholodzy zajmujący się osobami dorosłymi.

Rys. 1. Średnia cena wizyty u psychologa w analizowanych miastach.

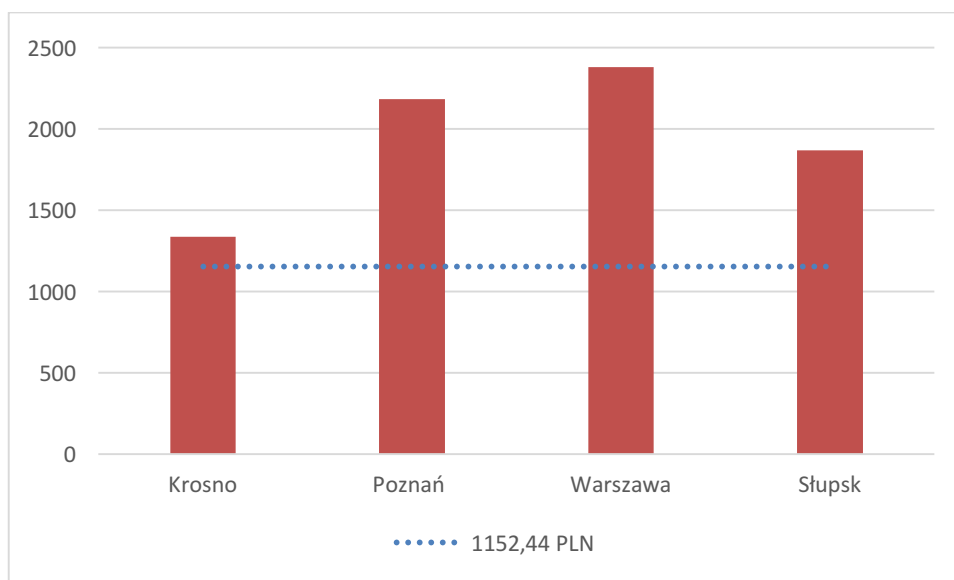

Źródło: Opracowanie własne *Forensic Watch* na podstawie danych zebranych w formie wywiadu handlowego.

Na powyższym wykresie przedstawiono średnie ceny wizyty u psychologa w czterech analizowanych miastach i ich relację w stosunku do minimalnych i maksymalnych stawek za podobną czynność w *Rozporządzeniach*. Można zauważyć, że średnia cena wizyty u psychologa w trzech z czterech analizowanych, jest wyższa od maksymalnej możliwej stawki wynagrodzenia biegłego sądowego przewidzianej dla tej czynności (w przypadku Słupska średnia ta jest niższa tylko o 0,49 PLN od maksymalnej stawki). Warto zauważyć, że maksymalna stawka jest stawką wypłacaną tylko w przypadku dużego stopnia złożoności problemu oraz warunków, w jakich opracowywano opinię. Wśród przeprowadzonych rozmów z psychologami z czterech analizowanych miast najczęściej powtarzającą się wartością jest 80,00 PLN. Zgodnie z przewidywaniami najwyższa średnia cena wizyty u psychologa jest w Warszawie i wynosi 118,00 PLN.

Drużga z analizowanych usług dotyczyła geodezji. Podział działki jest usługą bardzo zróżnicowaną dlatego we wszystkich czterech miastach przy rozmowach z geodetami przyjęto w miarę jednolite założenia: usługa miała dotyczyć podziału działki rolnej o powierzchni dwóch hektarów na dwie mniejsze, hektarowe. Działka rolna znajdowała się w małej miejscowości w pobliżu analizowanych miast. W *Rozporządzeniach* czynność ta figuruje pod nazwą *podział nieruchomości: obliczenie i wyznaczenie w terenie projektu podziału; podział na dwie działki*. Wynagrodzenie za wykonanie tej czynności przewidziano w formie zryczałtowanej 65,24% kwoty bazowej, co odpowiada 1 152,44 PLN. Niestety, w przypadku Krosna udało się uzyskać odpowiedzi tylko od trzech geodetów. Reszta badanych wymagała dostarczenia informacji o numerze działki, bądź uzależniała wycenę od możliwości zapoznania się z miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego⁵⁹. Warto również dodać, że kilku warszawskich geodetów odmówiło w ogóle wykonania czynności jaką jest podział działki rolnej, ze względu na zmieniające się obecnie przepisy prawne regulujące tę kwestię. Ponadto, w przypadku Słupska, próba także uległa zmniejszeniu z uwagi na bezskuteczne próby kontaktu z dwoma geodetami. W niektórych przypadkach ceny usług różnicowane są ze względu na rodzaj klienta. Jeden z warszawskich geodetów w rozmowie wprost przyznał, że cena dla klienta indywidualnego oraz dewelopera różni się o 2 000,00 PLN.

Rys. 2. Średnia cena podziału działki rolnej o powierzchni 2ha na dwie równe części w analizowanych miastach

Źródło: Opracowanie własne *Forensic Watch* na podstawie danych zebranych w formie wywiadu handlowego.

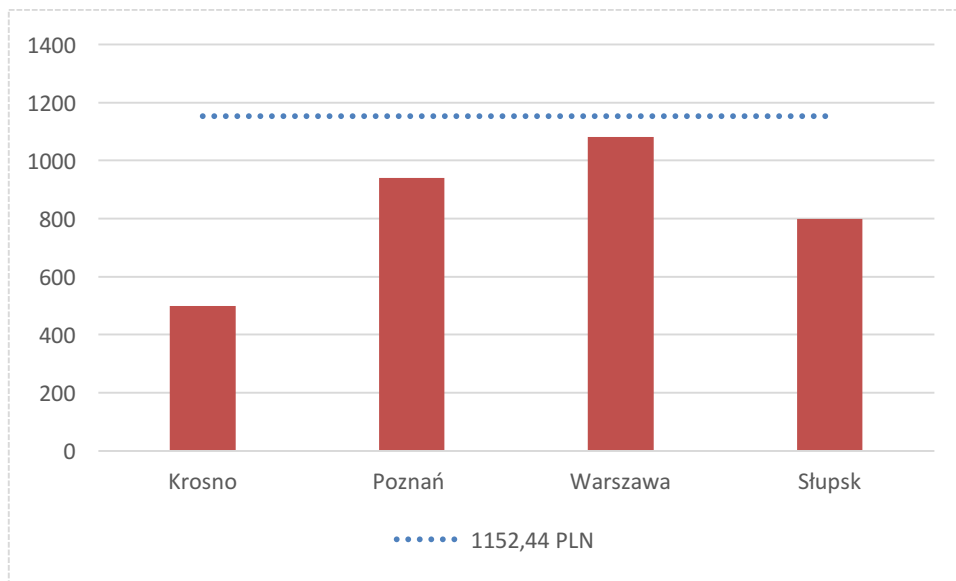
Na powyższym wykresie przedstawiono średnie ceny podziału działki rolnej o powierzchni 2ha na dwie równe części w czterech analizowanych miastach. Uśredniona cena podziału w każdym z tych miast jest wyższa od zryczałtowanej stawki za wykonanie danej czynności uwzględnionej w *Rozporządzeniach*. Z przeprowadzonych rozmów z geodetami wynika, że w Warszawie ceny za tego typu usługi są najwyższe. Średnia cena analizowanej czynności przekracza ponad dwukrotnie zryczałtowaną kwotę przewidzianą za wykonanie takiej czynności przez biegłego sądowego z zakresu geodezji. Wśród analizowanych danych najczęściej powtarzającą się wartością jest 2 000,00 PLN. Dominanta stanowi aż 173,53 % zryczałtowanej stawki przedstawionej w *Rozporządzeniach*. W świetle powyższych faktów można przyjąć hipotezę mówiącą

⁵⁹ Z uwagi na wielkość miejscowości ilość usługodawców w Krośnie jest bardzo ograniczona.

o tym, że zryczałtowane stawki w *Rozporządzeniach* w przypadku podziału działki są zaniżone. Może to prowadzić do niechęci ze strony specjalistów do podejmowania się funkcji biegłych sądowych.

Następna z analizowanych czynności ma bezpośredni związek z omawianą usługą geodezyjną. W *Rozporządzeniach*, w części dotyczącej usług z zakresu kartografii widnieje ona jako *Pomiar sytuacyjny i opracowanie jego wyników oraz sporządzenie mapy dla powierzchni do 0,50 ha dla powierzchni powyżej 0,50 do 1,00 ha*. Na potrzeby niniejszej analizy założono, że w rzeczywistości rynkowej usługą odpowiadającą tej czynności jest wykonanie mapy do celów projektowych dla działki o powierzchni ok. 1 ha. Pytanie to zostało zadane w drodze wywiadu handlowego takiej samej grupie świadczeniodawców, jak w trakcie analizy usługi geodezyjnej. W *Rozporządzeniach* zryczałtowana stawka przewidziana za wykonanie tej czynności przez biegłego sądowego wynosi 65,24% kwoty bazowej, czyli 1 152,44 PLN.

Rys. 3. Średnia cena wykonania mapy do celów projektowych dla działki o powierzchni ok. 1ha w analizowanych miastach.

Źródło: Opracowanie własne *Forensic Watch* na podstawie danych zebranych w formie wywiadu handlowego.

Na podstawie powyższego wykresu można stwierdzić, że stawka przewidziana za daną usługę w *Rozporządzeniach* w tym przypadku odpowiada standardom rynkowym. Jednakże, nie można stwierdzić tego jednoznacznie, gdyż wykonanie mapy do celów projektowych stanowiło drugą usługę, o którą pytano geodetów. W wielu przypadkach podkreślali oni, że z uwagi na fakt, że jest to druga usługa dotycząca tej samej działki mogą oni zaproponować niższą cenę. Dominanta w zbiorze danych dotyczących wykonania mapy do celów projektowych wynosi 1000,00 PLN.

Ostatnia z analizowanych czynności dotyczy badań laboratoryjnych krwi w sprawie o ustalenie ojcostwa. W *Rozporządzeniach* usługa ta widnieje pod nazwą *badanie krwi w sprawie o ustalenie ojcostwa, poszerzone o układy grupowe ACP, PGM, ESD – jednej osoby*. Na komercyjnym rynku usług z zakresu wykonywania badań laboratoryjnych również istnieje badanie mające na celu ustalenie ojcostwa, które może być wykorzystane w sądzie w celach dowodowych. Badanie takie, w przypadku usług komercyjnych dotyczy trzech osób i wykonywane jest często z wymazów z policzka bądź innych mikrośladoów. Ponieważ badania te wykonywane są przez firmy działające na terenie całego kraju, dane dotyczące cen zostały zebrane na podstawie cenników dostępnych na stronach internetowych tych firm. W *Rozporządzeniach* cena za badanie krwi jednej osoby wynosi 9,45% kwoty bazowej, co w przypadku badania trzech osób (matki

dziecka, dziecka oraz domniemanego ojca) jest równoważne 500,79 PLN. Średnia cena komercyjnego badania na ustalenie ojcostwa została ustalona na podstawie oferty sześciu różnych firm. Jest ona ponad trzykrotnie wyższa od zryczałtowanej stawki w *Rozporządzeniach* i wynosi 1 676,17 PLN. W niektórych przypadkach cena usługi wykonanej komercyjnie jest nawet pięciokrotnie wyższa od zryczałtowanej stawki.

Podsumowanie

Na podstawie przytoczonych powyżej przykładów można stwierdzić, że zryczałtowane stawki za objęte badaniem czynności przedstawione w *Rozporządzeniach* są zaniżone. Średnia cena wizyty u psychologa wynosi 96,00 PLN, podczas gdy stawka biegłego sądowego za podobną usługę mieści się w przedziale od 33,74 PLN do 82,49 PLN. Średnia cena wynikająca z przeprowadzonej analizy (96,00 PLN) jest o ok. 39,36% wyższa od średniego wynagrodzenia przewidzianego w Rozporządzeniu (58,12 PLN). Z kolei średnia cena podziału działki rolnej o powierzchni 2 ha wynikająca z analizy (2025,00 PLN) jest o 43,09% wyższa od stawki wynikającej z *Rozporządzeń*. Z kolei cena średnia sporządzenia mapy do celów projektowych dla działki o powierzchni 1ha jest dość podobna do stawki z *Rozporządzenia*, ale wynikało to z faktu, że była ona traktowana jako sprzedaż usługi związanej do usługi podziału działki. Ankietowani podkreślali, że cena ta jest na niższym poziomie właśnie ze względu na to, że jest to druga zamawiana u nich usługa. Największa różnica między cenami rynkowymi, a wynagrodzeniem przewidzianym w *Rozporządzeniach* dotyczy badań laboratoryjnych krwi w sprawie o ustalenie ojcostwa, gdzie przeciętne stawki rynkowe są prawie trzykrotnie wyższe.

Takie zróżnicowanie cen rynkowych i zawartych w *Rozporządzeniach* może prowadzić do zniechęcenia specjalistów o ugruntowanej pozycji rynkowej do świadczenia usług jako biegli sądowi. To z kolei może być powodem do zgłaszania się do świadczenia usług na rzecz wymiaru sprawiedliwości osób dopiero rozpoczynających swoją działalność zawodową, bądź negatywnie zweryfikowanych w warunkach rynkowych. Może to skutkować większą ilością błędów merytorycznych w opiniach, ich niższą jakością oraz wydłużeniem czasu oczekiwania na opinię. Powyższe badanie stanowi tylko bardzo wstępne zarysowanie problemu oraz wstęp do dalszych systemowych badań dotyczących wynagrodzeń biegłych sądowych. Potwierdza ono jednak opinie cytowane w poprzednim rozdziale na temat rozdźwięku pomiędzy sytuacją na wolnym rynku usług a tą, którą opisano w *Rozporządzeniach*.

6. Europejskie systemy wynagradzania pracy biegłych sądowych

Wprowadzenie

Dążąc do dokonania możliwie pełnej oceny aktualnie obowiązującego w Polsce systemu wynagradzania pracy biegłych sądowych, a w konsekwencji wskazania jego możliwych do poprawy elementów, warto posiłkować się doświadczeniami innych państw. Wartościowym kontekstem dla tych rozważań może być treść rozwiązań przyjętych w szczególności w innych krajach Europy. W niniejszym rozdziale przedstawiono wybrane informacje na temat zasad wynagradzania pracy biegłych w kilku państwach europejskich, wskazując na podstawowe sposoby ustalania należnego wynagrodzenia, przeciętne i orientacyjne stawki wynagrodzeń oraz niektóre kwestie poboczne, dotyczące np. możliwości odzyskiwania przez biegłego zwrotu poniesionych kosztów. Poniższe zestawienie zostało opracowane na podstawie danych uzyskanych od stowarzyszenia *EuroExpert* – organizacji zrzeszającej przedstawicieli środowisk biegłych sądowych z różnych państw Europy⁶⁰. Dane do tegorocznego raportu *EuroExpert* gromadzono w badaniach ankietowych przeprowadzonych wśród przedstawicieli wybranych państw europejskich. Dzięki uprzejmości władz Stowarzyszenia, dane uzyskane w wyniku badania *EuroExpert* zostały przez autorów niniejszego raportu opracowane i zredagowane w taki sposób, aby swą formą odpowiadały potrzebom tej publikacji. Systemy wynagrodzeń biegłych w poszczególnych państwach zostały przedstawione w kolejności alfabetycznej, za wyjątkiem rozwiązań angielskich, które ze względu na swoją odmienność zostały opisane na końcu opracowania.

Austria

Podobnie jak w Polsce, biegli austriaccy otrzymują wynagrodzenie za swoją pracę tylko wówczas, gdy nie są zatrudnionymi funkcjonariuszami państwa, dla których opiniowanie na potrzeby organów ścigania, bądź wymiaru sprawiedliwości mieści się w ramach obowiązków służbowych. Na wynagrodzenie określone według opisanych poniżej zasad mogą więc liczyć biegli, którzy zostali do pełnienia tej funkcji wyznaczeni przez sąd, lub inny właściwy organ prowadzący postępowanie. Biegli zatrudnieni przez osobę prywatną mogą oczywiście liczyć na wynagrodzenie dowolnie określone w zawartej przez nich umowie cywilnoprawnej.

Co do zasady, biegli sądowi wykonujący tę funkcję w Austrii mogą oczekiwać wynagrodzenia za swoją pracę według stawki godzinowej ustalonej na podstawie ich dochodów z pracy poza sądem. Sposób opłacania biegłych opiniujących w sprawach karnych i cywilnych jest jednak różny. Dla niektórych specjalności biegłych (lekarze, biegli rzeczoznawcy) określono taryfikatory zryczałtowanych wynagrodzeń za część czynności. Te jednak obowiązują zwłaszcza w sprawach karnych i są raczej mniej korzystne dla biegłych niż wynagrodzenia oparte o stawkę godzinową. Wskazuje się zarazem, że sprawy karne należą do domeny państwa, a więc praca biegłych jest opłacana zasadniczo z publicznych środków. Ma to być uzasadnieniem generalnie niższych wynagrodzeń biegłych opiniujących w tych sprawach. Różnice pomiędzy sposobem wynagradzania austriackich biegłych opiniujących w sprawach cywilnych i karnych różnią się bowiem także tym, że w razie określania wynagrodzenia według stawki godzinowej w sprawach karnych (o ile nie obowiązuje taryfikator) jest ona odgórnie zmniejszana o 20%. Samo określenie podstawy wysokości stawki godzinowej zależy natomiast od zarobków biegłego poza sądem – wynagrodzenie za godzinę pracy osoby wykonującej obowiązki biegłego powinno odpowiadać jej zwykłemu wynagrodzeniu. Biegły powinien więc

⁶⁰ EuroExpert, *Remuneration of Experts in Europe – comparative study of remuneration systems in Europe*, 2016, http://www.euroexpert.org/fileadmin/euroexpert/documents/downloads/EuroExpert_Remuneration_Study_2016.pdf, dostęp 26 marca 2016 r.

móc wykazać jaki jest jego rzeczywisty, „normalny” zarobek za godzinę pracy. Wynagrodzenie zostanie mu wówczas przyznane według tej stawki (w sprawach karnych mniejszej o 20%). Górnym limitem stawki jest więc wyłącznie wysokość wynagrodzenia faktycznie osiąganego przez biegłego na wolnym rynku usług. Jeżeli jednak biegły nie jest w stanie należycie wykazać swoich rzeczywistych przeciętnych dochodów, odpowiednią w danym przypadku stawkę godzinową wynagrodzenia określa się biorąc pod uwagę doświadczenie i wykształcenie biegłego. Stawka wynagrodzenia mieści się wówczas pomiędzy 20 a 150 EUR za godzinę pracy.

Oprócz stawek godzinowych i wspomnianych taryfikatorów wynagrodzeń zryczałtowanych, prawo austriackie przewiduje też określanie wynagrodzenia w oparciu o wartość przedmiotu sporu (tylko w wypadku wycen pojazdów i nieruchomości). Nie dopuszcza się natomiast uzależniania wynagrodzenia biegłego od wyniku sprawy w której opiniował, wskazując że byłoby to sprzeczne z zasadami etyki.

Biegli mogą oczekiwać zwrotu poniesionych przez siebie wydatków związanych z przygotowaniem oraz prezentowaniem swojej opinii. Zakres wydatków, o których zwrot może wystąpić biegły jest jednak szerszy niż w Polsce, i oprócz wydatków związanych z przejazdami na miejsce czynności, obejmuje także koszty związane z zatrudnieniem przez biegłego pomocników i „inne wydatki”. Wydatki związane z zatrudnieniem pracowników są jednak biegłemu zwracane tylko wówczas, gdy ich udział był rzeczywiście konieczny – wówczas zwraca się biegłemu wydatki rzeczywiście poniesione.

Wysokość wynagrodzenia biegłego sądowego może być zmieniona – zarówno na jego korzyść jak niekorzyść. Podwyższenie wynagrodzenia, jeżeli jest uzasadnione, może mieć miejsce za zgodą stron. Sąd może natomiast obniżyć należną biegłemu kwotę o maksymalnie 25% w razie opóźnień bądź uchybień przy sporządzaniu opinii. Biegły może wystąpić o wypłatę zaliczki na poczet swojego wynagrodzenia także przed dostarczeniem opinii bądź uzgodnić zapłatę wynagrodzenia w ratach. Biegły sądowy nie może jednak naliczać sobie żadnych opłat za rezygnację z jego usług – jeżeli opinia nie zostanie ukończona, ale nie będzie to z winy biegłego, może on wystąpić o zapłatę wynagrodzenia za czas już poświęcony na jej przygotowanie.

Chorwacja

Chorwacki system prawny co do zasady nie różnicuje wysokości wynagrodzeń w zależności od tego, czy opinia była wydana w postępowaniu cywilnym czy karnym. Jednocześnie, podobnie jak np. w Austrii, jeżeli wynagrodzenie ma być wypłacone ze środków publicznych (z budżetu sądu lub urzędu prokuratorskiego), ulega ono zmniejszeniu o 20%. Wysokość wynagrodzeń została prawnie określona wyłącznie w stosunku do biegłych wyznaczanych przez sądy. Tylko sąd ma bowiem w Chorwacji uprawnienie do powołania do sprawy osoby w charakterze biegłego, wobec czego uregulowanie kwestii wynagrodzeń ograniczono do tej kategorii ekspertów.

Także w Chorwacji współistnieją ze sobą taryfy zryczałtowanych wynagrodzeń za niektóre czynności biegłych oraz stawki godzinowe. Wskazuje się, że taryfy te opisują jedynie około 30% czynności wykonywanych przez biegłych. Wynagrodzenia biegłych nigdy natomiast nie są określane w oparciu o wartość przedmiotu sprawy czy jej wynik. Oprócz różnic wynikających ze wspomnianych taryf wynagrodzeń zryczałtowanych, system chorwacki nie różnicuje należnych kwot w zależności od rodzaju specjalności biegłych sądowych. Możliwe jest natomiast zwiększenie należnego wynagrodzenia w związku z dużym stopniem skomplikowania sprawy, również wtedy, gdy wynagrodzenie jest określone w taryfie – w takim wypadku biegły powinien szczegółowo opisać poniesione wydatki i poświęcony opiniowaniu czas na przedstawianym przez siebie rachunku. Zwiększenie wynagrodzenia uzależnione jest od decyzji sędziego. Oprócz wynagrodzenia określonego w taryfach stosuje się stawki godzinowe. Obecnie stawka godzinowa za pracę biegłego wynosi 70 HRK (ok. 9 EUR), przy czym warto podkreślić, że utrzymuje się ona na tym samym poziomie od 17 lat,

co budzi sprzeciw środowisk biegłych sądowych. Całościowy, przeciętny koszt opinii biegłego sądowego w Chorwacji (oczywiście jest to zależne od różnych czynników), wynosi ok. 500 EUR.

W zakresie zwrotu poniesionych kosztów, biegły sądowy opiniujący na potrzeby chorwackiego wymiaru sprawiedliwości może ubiegać się o zwrot kosztów podróży. Dotyczy to jednak wyłącznie najtańszego w danych okolicznościach transportu publicznego. Jeżeli podróż transportem publicznym nie jest możliwa, biegły może wystąpić o zwrot kosztów podróży samochodem według zasad takich samych jak te, według których podróże służbowe rozliczają sędziowie. Biegły jest jednak przy tym obowiązany podróżować najkrótszą możliwą trasą i musi przedstawić rachunek obejmujący liczbę pokonanych kilometrów. Jeżeli natomiast biegły zostaje wezwany do czynności poza miejscem swojego zamieszkania, może ubiegać się o diety: ½ stawki diety jeżeli musi spędzić poza miejscem zamieszkania 8–12 godzin, lub pełną stawkę diety w wypadku opuszczenia miejsca zamieszkania na dłużej. Oprócz tego biegły może ubiegać się o zwrot kosztów poniesionych w związku z koniecznością skorzystania z określonego oprogramowania, sprzętu, jak również kosztów związanych z wykonywaniem badań. Biegłemu przysługuje także zwrot faktycznie poniesionych wydatków na materiały biurowe, takie jak koperty, kserokopie, papier, czy wydatki na znaczki pocztowe. Jeżeli w toku opiniowania konieczna jest pomoc innej osoby (np. laboranta), biegły może skorzystać z takiej pomocy i należy mu się zwrot poniesionych w związku z tym kosztów.

Koszty związane z opiniowaniem zazwyczaj ponoszą strony postępowania sądowego. Sąd pobiera w tym celu zaliczki od stron, a po wystawieniu rachunku przez biegłego wzywa je do uzupełnienia wpłat. Pełna kwota wynagrodzenia biegłego przechowywana jest na rachunku bankowym sądu i to sąd powinien dołożyć starań, aby wynagrodzenie trafiło do biegłego. Wskazuje się, że biegli sądowi w Chorwacji mają niekiedy trudności z terminowym uzyskaniem swojego wynagrodzenia, a w niektórych przypadkach muszą czekać na nie nawet kilka lat (np. do zakończenia postępowania w drugiej instancji). Biegli sądowi nie mają skutecznych narzędzi dochodzenia swojego wynagrodzenia. Biegłym nie wolno także naliczać żadnych opłat czy odzyskiwać poniesionych kosztów w przypadku rezygnacji zamawiającego opinię z ich usług.

Czechy

Sposób określania wynagrodzenia biegłych sądowych opiniujących w Czechach jest identyczny w sprawach cywilnych i karnych. Stawki wynagrodzeń określono w odpowiednich rozporządzeniach ministra sprawiedliwości – mają one zastosowanie w przypadku biegłych powołanych przez sąd lub przez inny organ publiczny. Ustalenie wynagrodzenia dla biegłych prywatnych pozostaje natomiast w dyspozycji umawiających się stron.

Odgórnie ustalone taryfy wynagrodzeń zryczałtowanych obowiązują wyłącznie w odniesieniu do czynności medyczno-sądowych, w pozostałych przypadkach zastosowanie ma stawka godzinowa wynagrodzenia, jednakowa dla biegłych wszystkich specjalności. Istnieje możliwość podniesienia wynagrodzenia biegłego w ramach obowiązującej stawki godzinowej – przesłanką do tego może być duże doświadczenie zawodowe biegłego oraz wysoki stopień skomplikowania sprawy. Stawkę godzinową określono w przedziale kwotowym pomiędzy 100 a 350 CZK + VAT (21%) – tj. pomiędzy 3,60 a 12,60 EUR netto. Wskazuje się, że stawki nie uległy zwiększeniu od 2002 roku, więc obecnie zazwyczaj przyznawane i oczekiwane są wynagrodzenia w górnej granicy wskazanej stawki. Ponadto stawka godzinowa może być zwiększona o: 20% w wypadku „nadzwyczaj skomplikowanych spraw”, 10% w przypadku przygotowania opinii poaudytowej, i nawet o 50% jeżeli opinia ma być dostarczona niezwłocznie i konieczna była np. praca w porze nocnej.

Koszty, o których zwrot może występować czeski biegły obejmują wydatki poniesione na podróż, wykonywanie kserokopii i wydruków oraz inne koszty, których poniesienie było konieczne dla przeprowadzenia ekspertyzy. Co do zasady nie jest jednak dopuszczalny zwrot wydatków poniesionych na wykorzystywany sprzęt czy oprogramowanie. Biegły może natomiast wnosić o zwrot kosztów

zatrudnienia pomocnika – może jednak liczyć na to wyłącznie jeżeli było to konieczne, a sąd (lub inny organ, który powołał biegłego) uprzednio wyrazi zgodę na uwzględnienie pomocy asystenta. W razie zatrudnienia zewnętrznej pomocy biegły jest obowiązany do pouczenia takiej osoby o obowiązywaniu tajemnicy zawodowej. Należy jednak podkreślić, że co do zasady biegły sądowy powinien wykonywać wszystkie czynności osobiście, a pomoc innych osób powinna mieć jedynie dodatkowy charakter.

Biegły może uzyskać zaliczkę na poczet swojego wynagrodzenia – w szczególności w związku z koniecznością pokrycia niezbędnych wydatków (kosztów podróży i innych, za które biegłemu przysługuje zwrot). Samo wynagrodzenie powinno zostać wypłacone biegłemu „niezwłocznie” – co do zasady w terminie dwóch miesięcy od daty dostarczenia opinii, a najpóźniej w ciągu 30 dni od uprawomocnienia się orzeczenia, z którą opinia ta była związana. Wskazuje się jednak na dość duże opóźnienia w płatnościach, zwłaszcza w sprawach cywilnych.

Hiszpania

Zasady wynagradzania biegłych hiszpańskich w praktyce różnią się w sprawach cywilnych i karnych. Jako ogólną zasadę można wskazać, że wynagrodzenia biegłych opiniujących w postępowaniu karnym są niższe, aczkolwiek zależy to też od charakteru konkretnej sprawy i specjalizacji biegłego. Jednocześnie przepisy nie określają konkretnych stawek wynagrodzeń ani dla biegłych sądowych, ani prywatnych. W przypadku wielu specjalności, stawki wymagane przez biegłych są określane przez stowarzyszenia i związki biegłych opiniujących w danej dziedzinie. Najczęściej głównym kryterium określania wysokości wynagrodzenia jest ogólny stopień skomplikowania sprawy i materii przeznaczonej do opiniowania. To wszystko powoduje, że nie jest możliwe podanie przeciętnej stawki wynagrodzenia biegłego. Jednocześnie jednak wskazuje się, że wynagrodzenie „niskie” wynosi ok. 300 EUR a „wysokie” – ok. 3000 EUR.

Biegły może wnieść o zwrot kosztu przejazdów, lecz pozostałe wydatki związane z opiniowaniem obciążają jego wynagrodzenie. Biegłemu wolno zatrudnić osobę do pomocy w sporządzeniu opinii, lecz musi ona sama być ekspertem w dziedzinie, której opinia dotyczy. Wówczas możliwe jest także obciążenie zleceniodawcy kosztem jej zatrudnienia.

Biegłemu opiniującemu w sprawach cywilnych można wypłacić zaliczki na poczet wynagrodzenia, lub wypłacać je etapami, jeżeli tego zażąda. Jeżeli zleceniodawca zrezygnuje z opinii danego biegłego, może on domagać się zwrotu kosztów poniesionych w związku z rozpoczęciem wykonywania zlecenia.

Holandia

System wynagrodzeń biegłych sądowych w Holandii nie różnicuje ich w zależności od cywilnego, karnego czy też administracyjnego charakteru sprawy, w której powoływani są do opiniowania. Obowiązujące przepisy w równy sposób określają zarówno wynagrodzenia biegłych powoływanych przez sądy, inne organy władzy publicznej, jak też przez osoby prywatne.

Zasadą jest określanie wynagrodzenia biegłego według stawki godzinowej, która w Holandii we wszystkich sprawach wynosi maksimum 116,09 EUR. Dla niektórych specjalności stawki godzinowe określone są odrębnie. Dotyczy to: psychologów (89,10 EUR za godzinę), psychiatrów (stawka maksymalna – 116,09 EUR za godzinę), tłumaczy (1,69 EUR za linijkę tekstu lub 43,89 EUR za godzinę tłumaczenia ustnego). Konkretna wysokość stawki uzależniona jest od stopnia technicznego i naukowego skomplikowania sprawy. Ponadto, stawka ulega zwiększeniu o połowę w razie pracy w soboty, niedziele i święta oraz w porze nocnej.

Biegły sądowy może oczekiwać zwrotów kosztów podróży, przy czym kwota zwrotu może zależeć od specjalności biegłego. Niektórym biegłym (np. psychiatrom i psychologom) za kilometr podróży wypłaca

się kwotę 2,70 EUR, podczas gdy np. tłumacze otrzymują 1,54 EUR za kilometr, a „inni biegli” jedynie 0,28 EUR za kilometr pokonanej drogi (w obie strony). Biegły może uzyskać zwrot kosztów wydruków i kserokopii sporządzonych podczas opiniowania (wg stawki 0,18 EUR za stronę) oraz kosztów rzeczywiście poniesionych w związku z przeprowadzaniem badań koniecznych do wydania opinii (maksymalnie 89,10 EUR na godzinę badań). W kwestii zatrudnienia przez biegłego niezbędnych pomocników, ich koszty zwraca się biegłemu jeżeli uzyskał na tę okoliczność uprzednią zgodę organu zlecającego wykonanie opinii.

W sprawach cywilnych, biegły może wystąpić o wypłatę zaliczki na poczet wynagrodzenia, które powinna pokryć strona sporu. W razie rezygnacji z usług biegłego przez zlecającego, biegły może naliczyć sobie wynagrodzenie za czas poświęcony na przygotowanie opinii. W dochodzeniu wynagrodzeń dopuszczalna jest droga sądowa.

Niemcy

Podobnie jak w wielu innych państwach europejskich, tak też i w Niemczech nie różnicuje się wynagrodzeń biegłych w sprawach cywilnych i w sprawach karnych. Kwestie te regulują obowiązujące przepisy ustawy o wynagrodzeniach i kosztach sądowych. Dotyczą one wyłącznie wynagrodzeń biegłych sądowych, tj. powołanych przez sąd lub przez inny organ publiczny (np. w postępowaniu administracyjnym). Wynagrodzenia biegłych prywatnych pozostają do ustalenia pomiędzy umawiającymi się stronami (biegłym i zleceniodawcą).

Kwotę wynagrodzenia biegłego sądowego ustala się wyłącznie w oparciu o stawkę godzinową, przy czym stawki dla biegłych poszczególnych specjalności niekiedy znacznie różnią się od siebie – mieszczą się jednak w przedziale od 65 do 125 EUR za godzinę. Biegły nie może żądać zwiększenia stawki w związku np. z wysokim stopniem skomplikowania sprawy. Tłumaczy się jednak, że wynagrodzenie biegłego w trudniejszych sprawach jest naturalnie wyższe, gdyż opiniowanie wymaga wówczas poświęcenia większej ilości czasu. Niemiecki biegły sądowy ma prawo wnosić o zwrot wydatków, których poniesienie było konieczne dla wydania opinii. Te zaś mogą obejmować m.in. koszty podróży, materiałów biurowych, oprogramowania i sprzętu. Co do zasady biegły powinien wykonywać wszystkie czynności osobiście, może jednak zatrudnić pomocnika, pod warunkiem że będzie on pracował pod kierunkiem i nadzorem biegłego.

Biegły sądowy może wystąpić o zaliczkę na poczet należnego mu wynagrodzenia lub o wypłatę wynagrodzenia etapami. Jest to uznawane za zasadne zwłaszcza wtedy, gdy czas przygotowywania danej opinii jest długi. Biegłemu należy się wynagrodzenie za czas poświęcony na przygotowanie opinii niezależnie od tego, czy zostanie ona ostatecznie wykorzystana w sądzie. Jeżeli jednak sąd uzna, że opinia jest nieprzydatna z winy samego biegłego, może zmniejszyć lub w całości odmówić wypłaty jego wynagrodzenia. Takie postanowienie podlega jednak zaskarżeniu przez biegłego.

Portugalia

Zasady wynagradzania biegłych w Portugalii są identyczne we wszystkich rodzajach spraw. Co więcej, w identyczny sposób uregulowane są kwestie wynagrodzenia biegłych powoływanych przez sąd, inne organy władzy publicznej, jak też przez prywatnych klientów – we wszystkich przypadkach zastosowanie mają obowiązujące przepisy o wynagrodzeniach.

Co do zasady wynagrodzenie biegłych określa się według stawki godzinowej, aczkolwiek dla biegłych niektórych specjalizacji kryminalistycznych sformułowano zryczałtowane stawki wynagrodzeń. Mało typowym rozwiązaniem jest natomiast określenie w obowiązujących przepisach maksymalnego wynagrodzenia, jakie może otrzymać biegły za wykonaną pracę. Może ono wynosić nie więcej niż 1020 EUR, aczkolwiek sąd konstytucyjny Portugalii orzekł, że w uzasadnionych przypadkach wynagrodzenie może być

większe niż wskazany limit. Wskazuje się, że przeciętna opinia biegłego sądowego kosztuje między 408 a 612 EUR.

Biegły może wnosić o zwrot kosztów poniesionych w związku z przygotowaniem i prezentacją opinii – obejmuje to zarówno koszty podróży, koszty materiałów biurowych, koszty oprogramowania, sprzętu, kosztów przeprowadzania badań i inne. Warunkiem rozliczenia kosztów jest jednak przedstawienie przez biegłego odpowiednich rachunków. Koszty zatrudnienia pomocników, koniecznych do prawidłowego przeprowadzenia opinii, mogą być zwrócone biegłemu jeżeli zaangażowanie dodatkowych osób do opiniowania zostało uprzednio zatwierdzone przez sąd.

Biegły może otrzymać zaliczkę na poczet swojego wynagrodzenia. W praktyce z tej możliwości korzysta się najczęściej wtedy, gdy biegli wydają opinię do spraw prowadzonych w terytoriach zamorskich Portugalii (np. na Azorach). Niezależnie od tego, biegły powinien otrzymać swoje wynagrodzenie od sądu niezwłocznie po wydaniu opinii. W praktyce jednak sąd nie wypłaca wynagrodzenia biegłemu, dopóki nie uzyska środków od stron postępowania obciążonych kosztami. Wskazuje się również, że sądy działają wyjątkowo powolnie w kwestii wypłat wynagrodzeń, najczęściej jest ono wypłacane po upływie 1 czy 2 lat od dostarczania opinii, choć zdarzają się opóźnienia 3 i 4 letnie. W razie rezygnacji z usług biegłego przed dostarczeniem ostatecznej opinii należy wypłacić mu wynagrodzenie za czas poświęcony jej przygotowaniu.

Rosja

W odróżnieniu od większości państw, sposób wynagradzania biegłych rosyjskich nie jest określony żadnymi obowiązującymi przepisami prawa. Dotyczy to zarówno biegłych prywatnych, jaki tych powoływanych do opiniowania przez sądy czy organy administracji. Wysokość należnego wynagrodzenia określa sam biegły w przedstawianej przez siebie ofercie, na podstawie której zlecający wykonanie opinii podejmuje decyzję o „zatrudnieniu” danego biegłego. Z tej przyczyny formalnie nie istnieją też żadne różnice pomiędzy wysokością wynagrodzenia.

Wskazuje się, że najpopularniejszym sposobem określania kwoty wynagrodzenia jest stawka godzinowa, chociaż zdarza się jej określanie w oparciu o wartość przedmiotu sporu. Wynagrodzenie w praktyce jest też często wyższe w sprawach o bardziej skomplikowanym charakterze, gdyż sporządzenie opinii wymaga wówczas od biegłego posiadania wyższych kwalifikacji i poświęcenia jej większej ilości czasu. Biorąc pod uwagę wszystko powyższe, godzinowe stawki wynagrodzeń biegłych wahają się od 30 do 300 EUR. Wskazuje się, że przeciętnie stawka wynosi ok. 80 EUR.

Ponieważ kwota wynagrodzenia należna biegłemu za przygotowanie opinii zależy w całości od kwoty, którą wskazał on w swojej ofercie, biegły może oczekiwać zwrotu wyłącznie zaplanowanych i określonych w ofercie wydatków. Jedyne wyjątek stanowią koszty dojazdu do sądu, o zwrot których biegły może wystąpić w każdym przypadku. Biegłemu nie wolno natomiast zatrudniać pomocników czy asystentów do pomocy przy przygotowywaniu opinii.

Biegły sądowy nie może żądać wypłaty zaliczki czy też całego wynagrodzenia z góry. Biegły otrzymuje wynagrodzenie po przedstawieniu swojej opinii w sądzie, a środki są mu wypłacane z rachunku sądu. Koszt ten w całości obciąża strony postępowania, a sąd nie pokrywa go nawet tymczasowo. Odpowiednią kwotę na konto sądu powinna wpłacić ta strona, która wnosi o powołanie biegłego, a jeżeli wnoszą o to obie strony – ponoszą koszty wynagrodzenia biegłego po połowie. Biegły sądowy nie powinien natomiast przystępować do opiniowania zanim odpowiednia suma nie wpłynie na konto sądu, który uwzględniając wniosek o powołanie biegłego określa termin do dokonania wpłaty. W przypadku biegłych prywatnych zasadą jest jednak opłacanie jego pracy z góry, przed wydaniem opinii.

Węgry

Węgierskich biegłych opiniujących w sprawach karnych obowiązują wyłącznie stawki określone w przepisach. W sprawach cywilnych również mogą mieć one zastosowanie, jednakże biegły może zdecydować, że chce sam określić swoje wynagrodzenie. W takim wypadku powinien poinformować sąd i strony postępowania o kosztach swojego wynagrodzenia oraz o terminie dostarczenia opinii, i dopiero na tej podstawie sąd podejmuje decyzję o jego powołaniu. Jest to więc stosunkowo elastyczne rozwiązanie umożliwiające niekiedy dostosowanie wynagrodzenia do oczekiwań biegłego. Z wyłączeniem tej procedury, obowiązujące przepisy prawa określają reguły wynagradzania pracy biegłych powołanych do pełnienia tej funkcji przez sąd lub przez inny organ władzy publicznej.

Podobnie jak w wielu innych krajach Europy, system wynagrodzenia biegłych sądowych na Węgrzech jest złożony: dla niektórych specjalności określono taryfy zryczałtowanych wynagrodzeń (np. dla lekarzy i lekarzy sądowych), w pozostałych przypadkach obowiązuje stawka godzinowa. Co do zasady nie określa się wynagrodzenia w oparciu o wartość przedmiotu sporu, a określenie go w oparciu o wynik sprawy w ogóle nie jest dopuszczalne. Wynagrodzenia biegłych różnych specjalności są identyczne (za wyjątkiem tych określonych sztywnymi taryfami). Wynagrodzenie może jednak zostać zwiększone w przypadku spraw trudnych oraz wymagających prowadzenia długich badań bądź stosowania skomplikowanych metod badawczych. Jeżeli opiniowanie w danej sprawie jest wyjątkowo trudne, stawka może być zwiększona nawet 2,5 krotnie. Podstawowe godzinowe stawki wynagrodzeń biegłych wahają się od 8 do 40 EUR.

Biegły może oczekiwać zwrotu poniesionych kosztów podróży, materiałów biurowych (kserokopii, wydruków) czy kosztów koniecznych dla przeprowadzenia określonych badań. Nie przysługuje mu jednak zwrot wydatków związanych z zakupem sprzętu czy oprogramowania. Biegły, jeżeli jest to konieczne, może zatrudnić zewnętrzną pomoc i ubiegać się o zwrot poniesionych w związku z tym kosztów. Możliwe jest także powołanie kilku biegłych do wydania opinii łącznej.

Węgierski biegły sądowy może wystąpić o wypłacenie mu przez sąd zaliczki na poczet wynagrodzenia. Może także zażądać wynagrodzenia za oszacowanie wartości zlecenia lub za czas poświęcony przygotowaniu opinii, która nie została następnie wykorzystana w sądzie.

Anglia i Walia

Rozwiązania określające sposób wynagradzania angielskich biegłych są pod kilkoma względami inne niż w większości krajów kontynentalnej Europy. W pierwszej kolejności należy też wyjaśnić, że obowiązujące przepisy są różne w ramach odrębnych części jurysdykcyjnych Zjednoczonego Królestwa - za najbardziej reprezentatywne uznaje się natomiast przepisy obowiązujące w Anglii i Walii. Kontradyktoryjność procesu angielskiego, zarówno w sprawach cywilnych jak i karnych, sprawia, że bardzo rzadko biegły opiniujący w sprawie jest biegłym „sądowym” – tj. powołanym przez sąd. Najczęściej biegłych powołują strony postępowania. Biorąc to pod uwagę, nie ma zasadniczych różnic pomiędzy sposobem wynagradzania biegłych opiniujących w sprawach cywilnych i karnych, aczkolwiek zwraca się uwagę, że w praktyce wynagrodzenie biegłego zatrudnionego przy sprawie karnej jest niższe. Nie istnieją jednak oficjalne taryfikatory czy urzędowe wytyczne dotyczące określenia wysokości wynagrodzenia⁶¹.

⁶¹ Wyjątek stanowią sprawy prowadzone w warunkach przyznania pomocy prawnej z urzędu, gdzie istnieją tabele wynagrodzeń które mogą zostać wypłacone. Tabele te zawierają jednak także klauzule pozwalające na zwiększenie wynagrodzenia w przypadkach uzasadnionych np. wysokim stopniem skomplikowania sprawy. Podkreśla się, że ten sposób określania wynagrodzenia biegłego stanowi wyjątek, a nie regułę.

Ogólną zasadą jest, że wysokość wynagrodzenia biegłego, zgodnie z „siłami rynku”, ustala się biorąc pod uwagę dziedzinę biegłości, doświadczenia i kwalifikacje, przewidywany czas pracy, stopień skomplikowania sprawy itp. Konkretną kwotę negocjuje się z biegłym indywidualnie. Najczęściej następuje to poprzez określenie stawki godzinowej wynagrodzenia oraz maksymalnej liczby godzin, które biegły poświęci pracy. Zdarza się też ustalanie wynagrodzenia w oparciu o wartość przedmiotu sporu, jednak najczęściej ma to miejsce w przypadku prowadzenia konsultacji z biegłym, a nie zatrudniania go do sporządzenia całościowej opinii. Ponieważ wysokość wynagrodzeń podlega siłom rynkowym, przyjmowane stawki godzinowe naturalnie różnią się w zależności od dziedziny biegłości. Można wskazać, że średnia stawka godzinowa wynagrodzenia należna biegłemu z zakresu księgowości wynosi 233 GBP, inżynierii – 122 GBP, opieki zdrowotnej – 193 GBP, nieruchomości – 145 GBP, usług finansowych – 217 GBP. Ogółem, godzinowe stawki wynagrodzeń biegłych wszystkich specjalności wahają się od 30 do 480 GBP, ze średnią na poziomie 174 GBP (według jednych danych) lub od 48 do 699 GBP ze średnią na poziomie 183 GBP (według innych danych). Zawężając podaną skalę i nieco upraszczając, można uznać, że orientacyjne średnie wynagrodzenie biegłego za godzinę pracy wynosi w Anglii pomiędzy 170 a 185 GBP.

Biegłego w całości opłaca powołująca go strona postępowania, przy czym w razie wygrania sprawy, przynajmniej część kosztów może zostać jej zwrócona przez przeciwnika procesowego. Ponieważ biegły jest powoływany i opłacany przez stronę, z treść zawartej między nimi umowy może wynikać możliwość dochodzenia zwrotów poniesionych przez biegłego kosztów. Dopuszczalne jest praktycznie dowolne rozszerzanie bądź ograniczanie rodzajów i wysokości kosztów podlegających zwrotowi. Standardem jest zwracanie kosztów podróży wg stawki ok. 0,45 GBP za każdą milę przejechaną samochodem. Biegły może zatrudniać odpowiednio wykwalifikowane osoby do pomocy przy przygotowaniu opinii. W zasadzie często jest to wręcz oczekiwane, gdyż uważa się że zatrudnienie pomocy powoduje zmniejszenie czasu pracy potrzebnego do przygotowania opinii. Dane i kwalifikacje osób wspierających biegłego w pracy powinny być przedstawione w treści pisemnej opinii. Co do zasady biegły nie może oczekiwać zwrotu poniesionych w związku z tym kosztów: uważa się, że biegły, jeżeli to zasadne, powinien zatrudniać asystentów, zaś wydatek ten powinien przewidzieć wcześniej i uwzględnić go przy ustalaniu należnego mu wynagrodzenia.

W ramach normalnych stosunków jest powszechnie przyjęte, że wynagrodzenie wypłaca się biegłemu po przedstawieniu przez niego ostatecznej opinii. W razie konieczności prowadzenia przedłużonych badań często wypłaca się wynagrodzenie częściowe, w ratach płatnych przed dostarczeniem opinii. Termin i sposób wypłaty wynagrodzenia powinna określać zawarta z biegłym umowa. W razie jej niedotrzymania, stronom umowy dostępne są normalne środki ochrony swoich praw przewidziane w prawie zobowiązań. Nic nie stoi też na przeszkodzie, aby określić w umowie odpowiedniej wysokości „kary umowne” za odstąpienie od jej wykonania, terminy wypowiedzenia umowy i inne rozwiązania przewidziane dla zobowiązań.

Podsumowanie

Niniejsza część raportu została poświęcona zaprezentowaniu rozwiązań prawnych w kwestii wynagradzania pracy biegłych sądowych funkcjonujących w różnych państwach Europy, na podstawie danych zebranych przez organizację *EuroExpert*. Z powyższego zestawienia wynika, że co do zasady państwa określają reguły wynagradzania biegłych, choć niekiedy wysokość wynagrodzenia pozostawiona jest mechanizmom rynkowym (zwłaszcza w Anglii i Walii). W większości państw jako zasadę przyjmuje się wynagradzanie biegłych według stawek godzinowych, choć sposoby określania samych stawek są różne i mogą opierać się na wyliczaniu faktycznego wynagrodzenia biegłego w jego zwykłej pracy zawodowej bądź np. w oparciu o urzędowo określone minima i maksima. W niektórych państwach istnieją odrębne taryfikatory zryczałtowanych wynagrodzeń dla niektórych specjalności, jednak nie jest to zasadą. Konkretnie kwoty wynagrodzeń możliwych do uzyskania przez biegłych w różnych krajach różnią się niekiedy znacznie (od 9 EUR w Chorwacji do nawet 300 EUR za godzinę pracy w Rosji(!)). Pomimo wszelkich różnic, wyraźne

są jednak wspomniane podobieństwa (np. wyliczanie wynagrodzeń wg stawek godzinowych). Ze względu na daleko idące różnice prawne, socjologiczne i ekonomiczne pomiędzy wymienionymi państwami, nie jest możliwe ich proste porównanie bez odwołania się do innych danych. Mogą one jednak stanowić punkt odniesienia dla dalszych rozważań.

7. Uwarunkowania makroekonomiczne wynagrodzeń biegłych sądowych – porównanie międzynarodowe

Wprowadzenie

Analizując systemy wynagradzania biegłych sądowych w Europie warto przyjrzeć się im mając na uwadze otoczenie makroekonomiczne. Podejście takie może pomóc w dokonaniu oceny, czy zalety bądź słabości danego systemu wynikają z szerszych strukturalnych uwarunkowań. W niniejszym rozdziale zaprezentowano wybrane wskaźniki makroekonomiczne dotyczące sądownictwa w krajach członkowskich UE. Przedstawione dane obejmują zagregowane wydatki na sądy, ich strukturę oraz efektywność, a także wielkość zatrudnienia biegłych sądowych i sędziów. Dane pochodzą w głównej mierze z bazy Eurostatu oraz raportów Europejskiej Komisji na Rzecz Efektywności Wymiaru Sprawiedliwości (CEPEJ)⁶².

Istotnym wyzwaniem związanym z analizą ekonomiczną systemów sprawiedliwości jest ich niepełna porównywalność oraz słaba dostępność oraz aktualizacja danych⁶³. W kontekście niniejszego raportu należy zwrócić uwagę przede wszystkim na niedostępność w pełni ujednoliconych danych odnośnie wynagrodzeń biegłych sądowych na poziomie wszystkich krajów członkowskich UE (np. średniej stawki godzinowej)⁶⁴. Ujednolicone dane umożliwiłyby np. sprawdzenie czy wysokość wynagrodzeń biegłych ma istotny wpływ na produktywność instytucji systemu sprawiedliwości. Krokiem w kierunku uzupełnienia tej luki są cytowane w niniejszym raporcie publikacje stowarzyszenia *EuroExpert* zbierającego dane dotyczące wynagrodzeń biegłych sądowych.

Wydatki na sądy

Wydatki na sądy stanowią niewielką część wydatków na usługi publiczne w krajach UE, średnio ich udział wyniósł 0,7%, w przypadku Polski zaś 1,2% całości wydatków sektora instytucji rządowych i samorządowych w 2014 r. (por. rys. 4). Przeciętnie wydatki te stanowią 0,3% unijnego PKB. Najmniejszy odsetek PKB przeznaczył na ten cel w 2014r. Cypr: 0,1%, największy zaś Bułgaria: 0,7%, wydatki Polski były powyżej średniej unijnej i wyniosły 0,5% PKB (por. rys. 5).

Należy zauważyć, że część analizowanych krajów należy do grona istotnych beneficjentów programów unijnych wspierających wymiar sprawiedliwości (przede wszystkim Chorwacja, Polska, Węgry i Bułgaria⁶⁵). Ministerstwo Sprawiedliwości RP pozyskało środki w wysokości 135,2 mln EUR w ramach unijnej perspektywy finansowej na lata 2007-2013 oraz 90,3 mln EUR na lata 2014-2020⁶⁶.

⁶² CEPEJ jest instytucją działającą w ramach Rady Europy powołaną w 2002 r.

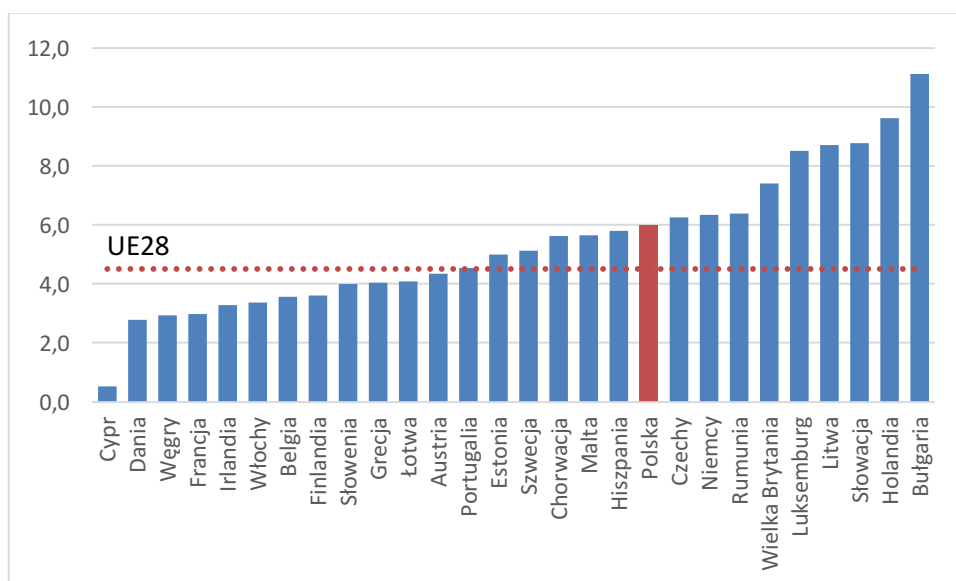
⁶³ Por. Komisja Europejska, *The 2015 EU Justice Scoreboard*, Bruksela 2015, s. 44.

⁶⁴ Dane tego rodzaju dostępne są np. odnośnie wynagrodzeń sędziów, z rozróżnieniem sędziów orzekających w sądach poszczególnych instancji por. CEPEJ, *European judicial systems – Edition 2014 (2012 data): efficiency and quality of justice*, 2014, http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2014/Rapport_2014_en.pdf, s. 301 i n., dostęp 8 kwietnia 2016 r.

⁶⁵ Por. *ibidem*, s. 31.

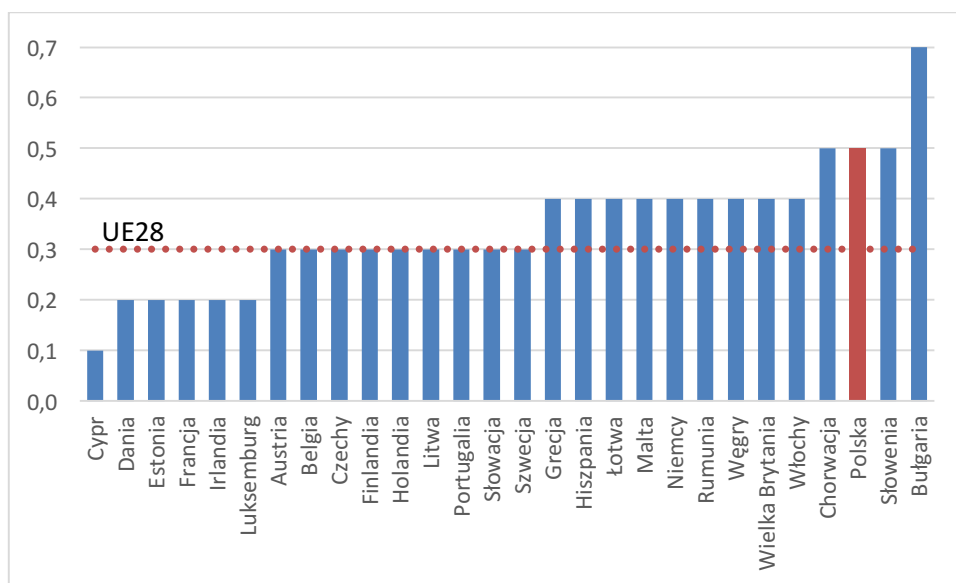
⁶⁶ Ministerstwo Sprawiedliwości, *Fundusze unijne w przestrzeni wymiaru sprawiedliwości*, <https://ms.gov.pl/pl/o-ministerstwie/projekty-europejskie/fundusze-europejskie-w-przestrzeni-wymiaru-sprawiedliwosci>, dostęp: 8 kwietnia 2016 r.

Rys. 4. Udział wydatków na sądy w całości wydatków na usługi publiczne w 2014r. (w %)

Źródło: Opracowanie własne *Forensic Watch* na podstawie danych Eurostat (kod: gov_10a_exp).

Rys. 5. Wydatki sektora instytucji rządowych i samorządowych na sądy w 2014 r. (w % PKB).

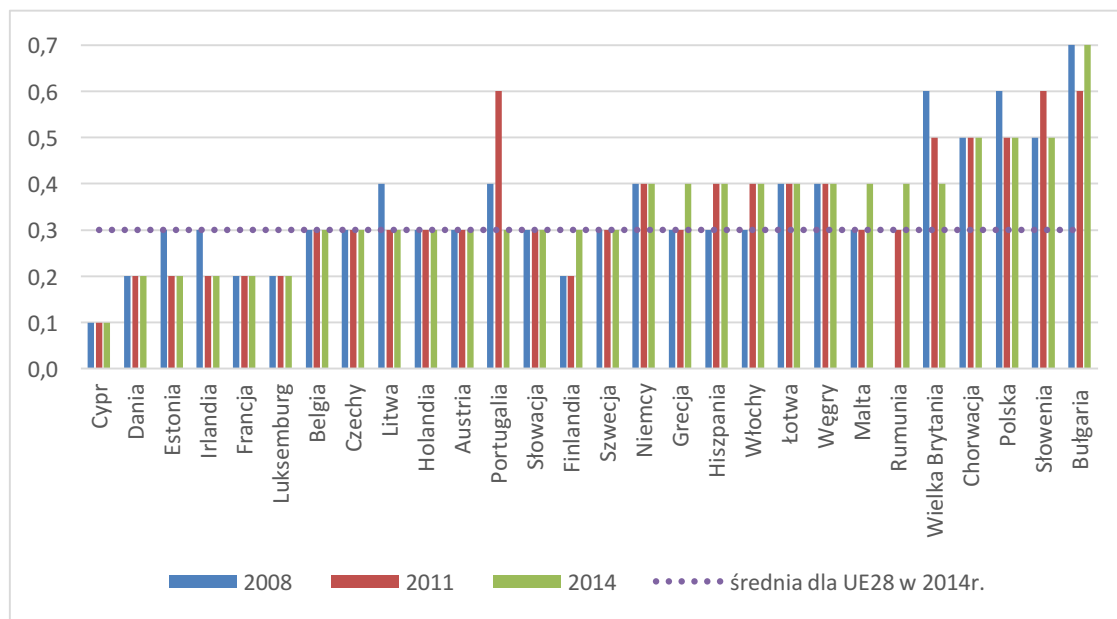

Źródło: Opracowanie własne *Forensic Watch* na podstawie danych Eurostat (kod: gov_10a_exp).

Wydatki na sądownictwo w UE cechuje względna stabilność w analizowanym okresie. Nie obserwuje się wspólnego kierunku zmian w związku z ostatnim kryzysem gospodarczym, w wyniku którego część unijnych krajów podjęła w ostatnich latach działania mające doprowadzić do konsolidacji finansów publicznych poprzez politykę oszczędności i cięć budżetowych⁶⁷. Udział wydatków na sądy w PKB w przypadku Polski spadł w porównaniu do okresu sprzed kryzysu o ok. 0,1p.p. (por. rys. 6).

⁶⁷ Por. m.in. W. Kickert, T. Randma-Liiv, R. Savi, *Fiscal Consolidation in Europe: A Comparative Analysis*, COCOPS report, 2013.

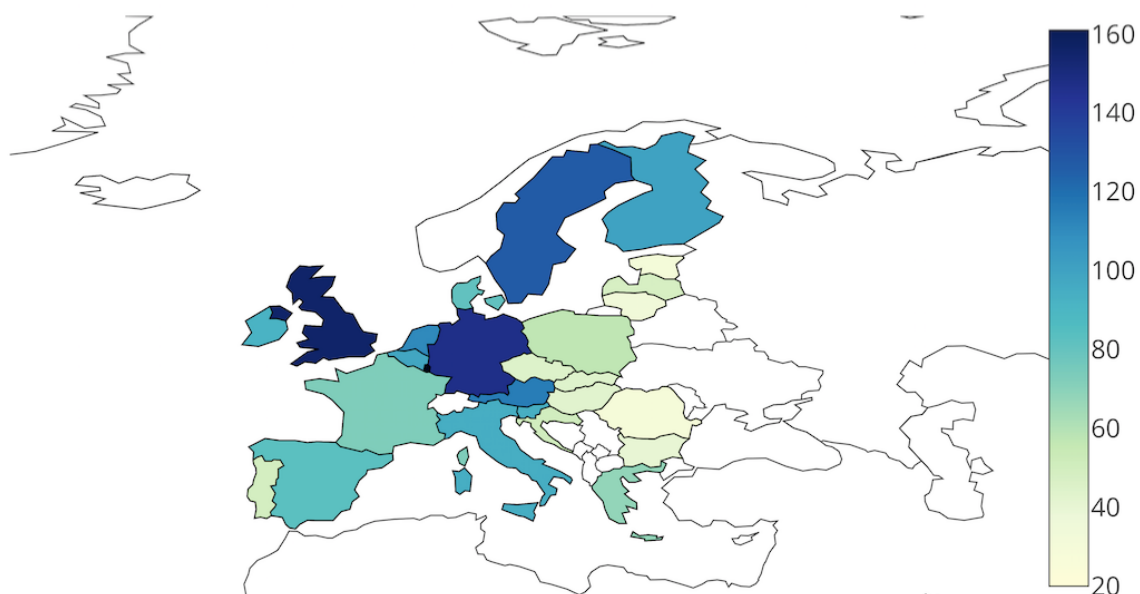
Rys. 6. Dynamika wydatków sektora instytucji rządowych i samorządowych na sądy (w % PKB).

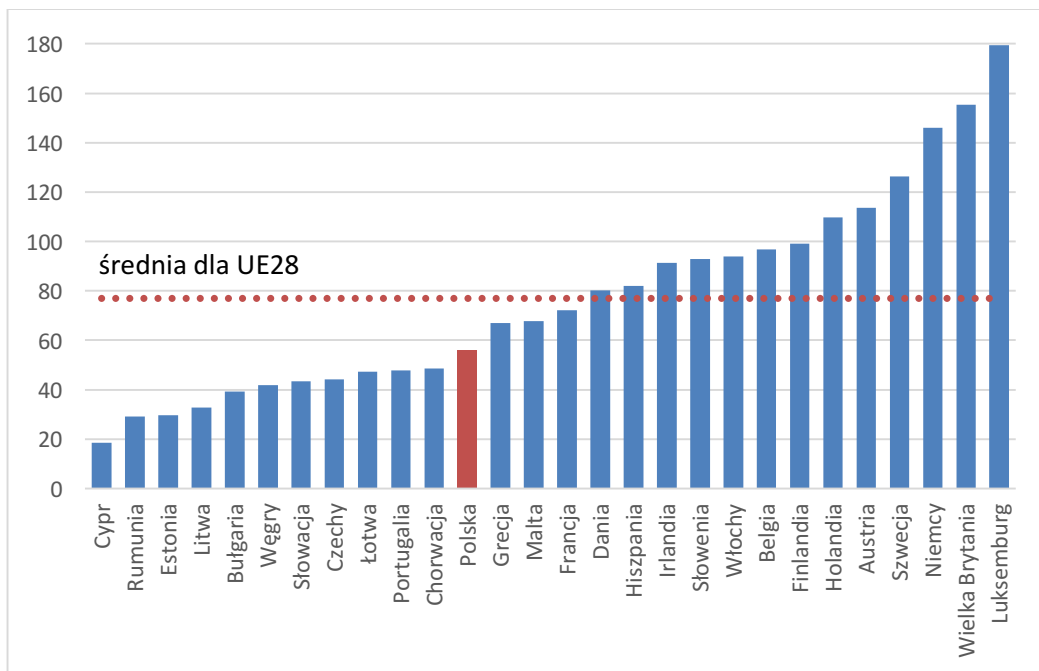

Źródło: Opracowanie własne *Forensic Watch* na podstawie danych Eurostat (kod: gov_10a_exp).

Po uwzględnieniu wielkości populacji oraz poziomów PKB w analizowanych krajach otrzymujemy wskaźnik mówiący o wysokości wydatków na sądy w przeliczeniu na mieszkańca. Mediana wydatków na funkcjonowanie sądów wyniosła w UE w 2014 r. 70 EUR na mieszkańca (średnia 77 EUR). Analizując dane przedstawione na kartogramie zauważymy, że budżety sądów w nowych krajach członkowskich UE (NKC) są relatywnie znacznie niższe niż w krajach tzw. starej Unii, co wynika z mniejszego potencjału gospodarczego NKC. Ponadto w grupie krajów starej UE widoczna jest różnica między alokującą większe środki na sądownictwo północą a południem UE, gdzie wydaje się na ten cel mniej EUR w przeliczeniu na mieszkańca (por. rys. 7).

Rys. 7. Wydatki sektora instytucji rządowych i samorządowych na sądy w 2014 r. (w EUR na mieszkańca).

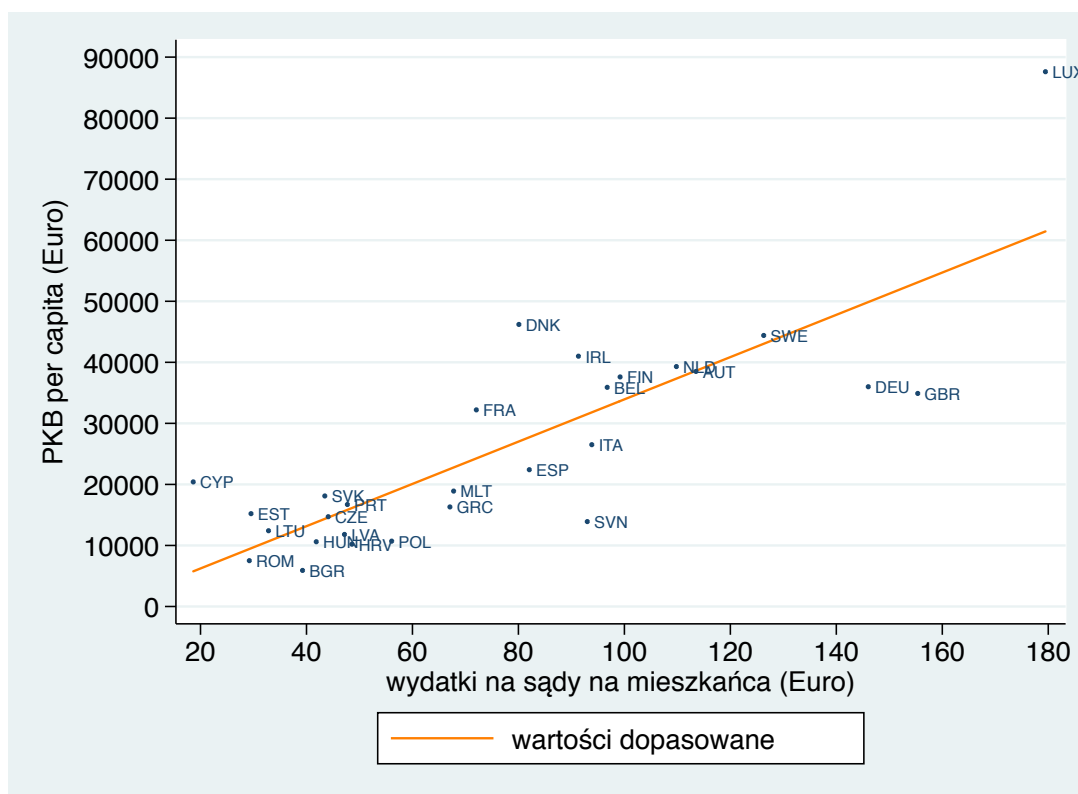

Źródło: Opracowanie własne *Forensic Watch* na podstawie danych Eurostat (kod: gov_10a_exp) i Banku Światowego (WDI).

Dodatnią zależność między wydatkami na sądy w przeliczeniu na mieszkańca a PKB *per capita* w 2014 r. przedstawiono na rysunku 8. Polska w porównaniu do innych państw regionu o podobnym poziomie PKB *per capita* przeznaczona relatywnie dużo na wydatki na sądy w przeliczeniu na mieszkańca, niewiele jednak w porównaniu do zamożniejszych państw zachodnich (por. rys. 8).

Rys. 8. Korelacja między wydatkami sektora instytucji rządowych i samorządowych na sądy a PKB *per capita* danego kraju w 2014 r.

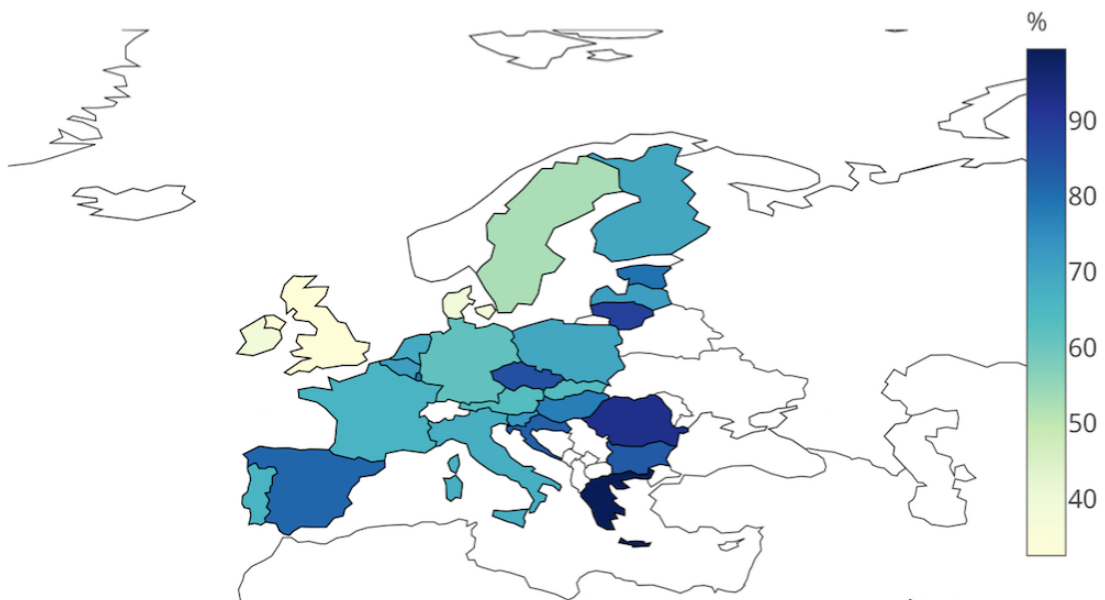
Źródło: Opracowanie własne *Forensic Watch* na podstawie danych Eurostat (kod: gov_10a_exp) i Banku Światowego (WDI).

Zatrudnienie i wynagrodzenie w sądownictwie

Najważniejszą składową wydatków na sądownictwo w krajach UE stanowią wynagrodzenia sędziów oraz pracowników sądów (asystentów sędziów, urzędników oraz innych pracowników). Średni udział wynagrodzeń w całym budżecie sądów w 2014 r. wyniósł 70%. Obserwuje się dużą rozpiętość tego udziału w poszczególnych państwach (por. rys. 9). Skrajnymi przypadkami są Rumunia (91%) i Wielka Brytania (32%). Polskie sądy przeznaczają 69% swoich budżetów na wynagrodzenia. Ze względu na problemy z niską wiarygodnością statystyk dostarczanych przez Grecję dla potrzeb Eurostatu z dużą dozą ostrożności należy podchodzić do udziału wynagrodzeń w przypadku tego kraju (99%)⁶⁸.

Na podstawie przedstawionych danych można wyciągnąć wniosek, że kraje z systemem *common law*, w którym dużą rolę procesową odgrywają nieopłacani ławnicy, przeznaczają mniejszą część budżetów sądów na pensje pracowników niż kraje systemu prawa kontynentalnego⁶⁹.

Rys. 9. Udział wynagrodzeń pracowników sądów w całości wydatków sektora instytucji rządowych i samorządowych na sądy w 2014 r. (w %).

Źródło: Opracowanie własne *Forensic Watch* na podstawie danych Eurostat (kod: gov_10a_exp).

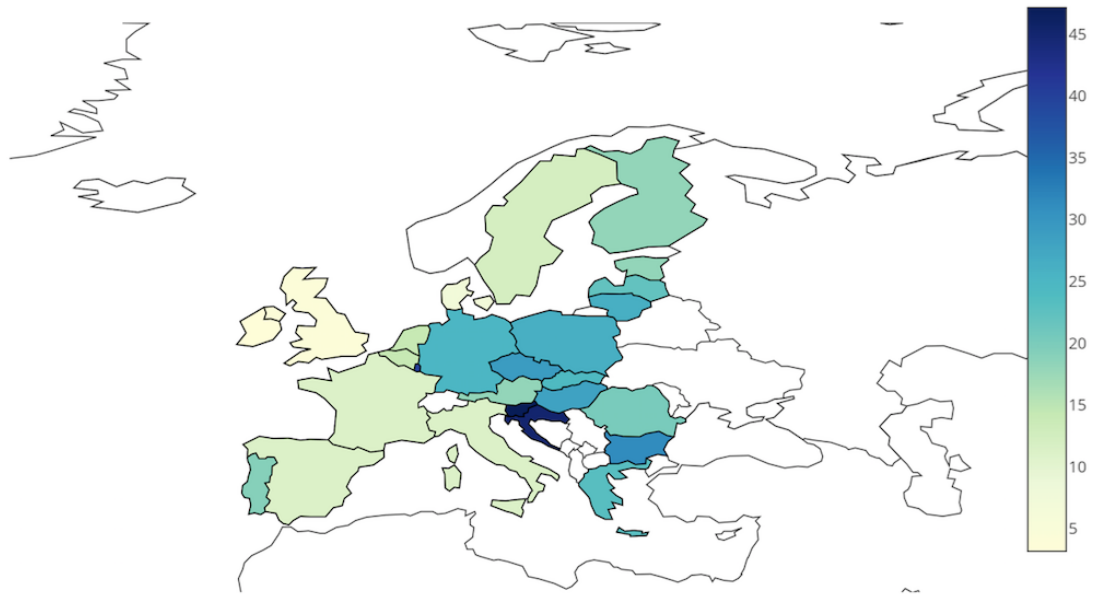
Koszty procesowe, do których zaliczają się wynagrodzenia biegłych sądowych, stanowią niewielki odsetek całości wydatków krajów unijnych na sądy, w 2012 r. średnio 6% (por. rys. 10). W przypadku Polski w 2012 r. odsetek ten wyniósł 12% i jest on większy niż w pozostałych krajach regionu, niższy jednak w porównaniu do części krajów zachodniej Europy – przede wszystkim Niemiec (21%). Stosunkowo niski udział wydatków na koszty procesowe w Wielkiej Brytanii wynika z faktu iż biegli powoływani i opłacani są najczęściej przez strony postępowania sądowego⁷⁰.

⁶⁸ Por. ESSC, *Statement of the Members of the European Statistical System on their commitment to professional independence of statistical authorities and the credibility of European statistics and on statistics in Greece*, http://ec.europa.eu/eurostat/documents/42577/761078/Statement_ESSC_Reg223_May2015/270ece60-8538-456a-8e51-de356b7a7236, dostęp: 8 kwietnia 2016 r.

⁶⁹ Por. CEPEJ, *op. cit.*, s. 37.

⁷⁰ Por. niniejszy raport, str. 35.

Rys. 12. Liczba sędziów na 100 000 mieszkańców.

Źródło: Opracowanie własne *Forensic Watch* na podstawie danych CEPEJ.

Polscy sędziowie pod kątem wysokości zarobków względem reszty grup zawodowych znajdują się w okolicach średniej UE. W tabeli 1. zaprezentowano stosunek wynagrodzeń sędziów znajdujących się na początku kariery zawodowej do średniego wynagrodzenia w całej gospodarce⁷¹.

Tabela 1. Stosunek wynagrodzenia sędziego na początku kariery zawodowej (dane z 2012 r.) do średniego wynagrodzenia w całej gospodarce (dane z 2010 r.)

Niemcy	0,90	Hiszpania	2,10
Francja	1,10	Polska	2,10
Szwecja	1,30	Łotwa	2,20
Holandia	1,40	Chorwacja	2,30
Portugalia	1,40	Litwa	2,50
Belgia	1,60	Malta	2,60
Finlandia	1,60	Cypr	3,00
Austria	1,70	Słowacja	3,10
Luksemburg	1,70	Bułgaria	3,20
Słowenia	1,80	Estonia	3,30
Węgry	1,90	Irlandia	3,70
Włochy	1,90	Wielka Brytania	3,80
Dania	2,00	Rumunia	4,40
Czechy	2,10		

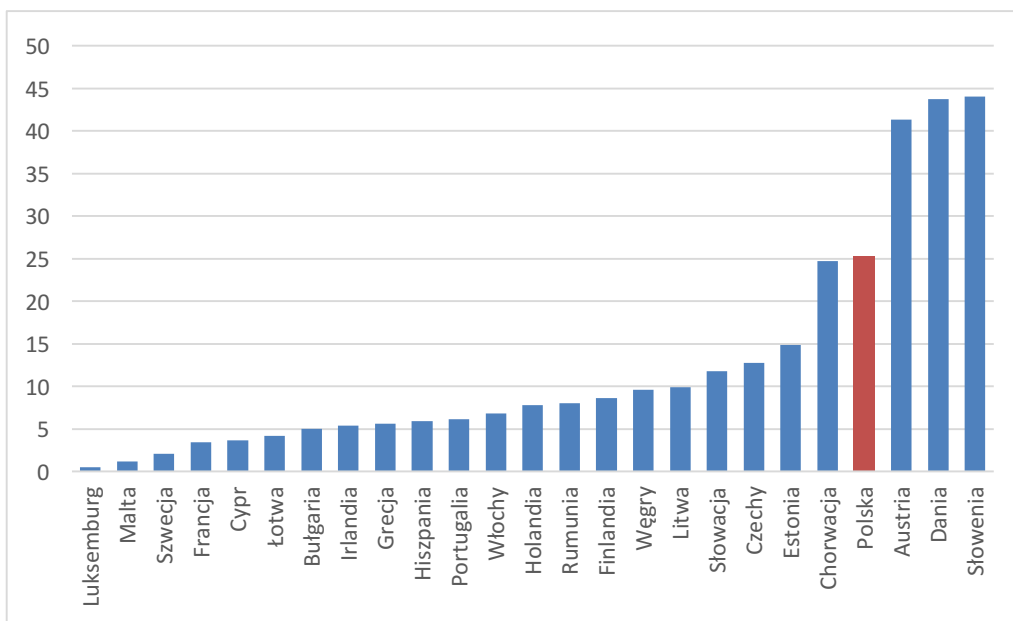
Źródło: Opracowanie własne *Forensic Watch* na podstawie danych CEPEJ, Eurostat (earn_ses10_an).

⁷¹ Ze względu na harmonogram zbierania i publikowania danych w obrębie tej kategorii przez Eurostat (cykl czteroletni) tabela nie uwzględnia zmiany wysokości wynagrodzeń w całości gospodarki między latami 2010 a 2012.

Obciążenie i efektywność sądów

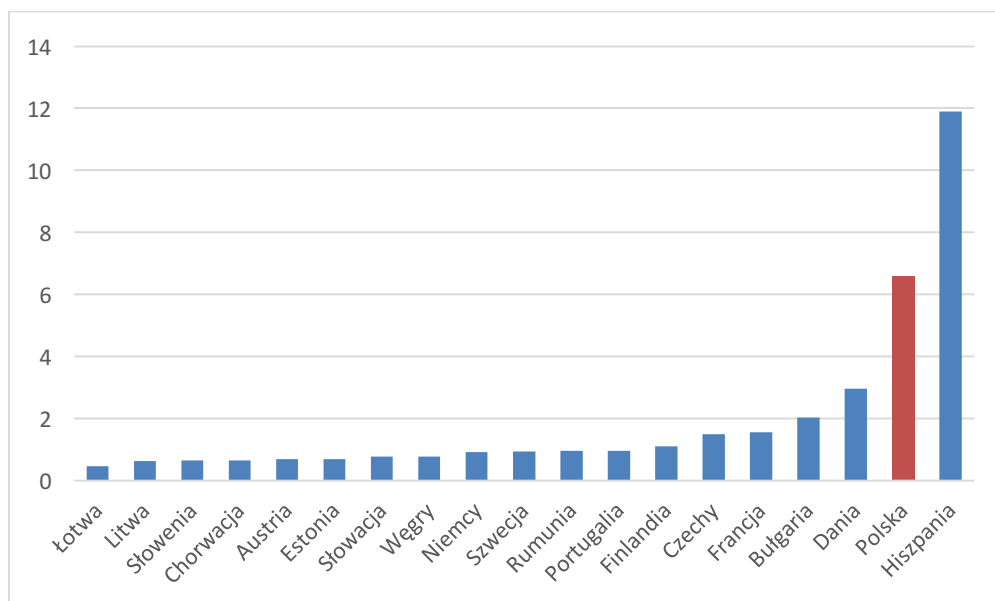
Polskie sądy należą do jednych z najbardziej obciążonych pracą w UE. Pod względem liczby spraw wpływających do sądów pierwszej instancji Polska zajmuje w zależności od rodzaju postępowania i po uwzględnieniu wielkości populacji czwarte i drugie miejsce w UE (por. rys. 13 i rys. 14).

Rys. 13. Liczba spraw cywilnych, handlowych, administracyjnych i innych wpływających do sądów pierwszej instancji (średnia z lat 2010, 2012, 2013, 2014 na 100 mieszkańców)

Źródło: Opracowanie własne *Forensic Watch* na podstawie danych CEPEJ.

Rys. 14. Liczba spraw karnych procedowanych w sądach pierwszej instancji (średnia z okresu 2010 – 2013 na 100 mieszkańców).

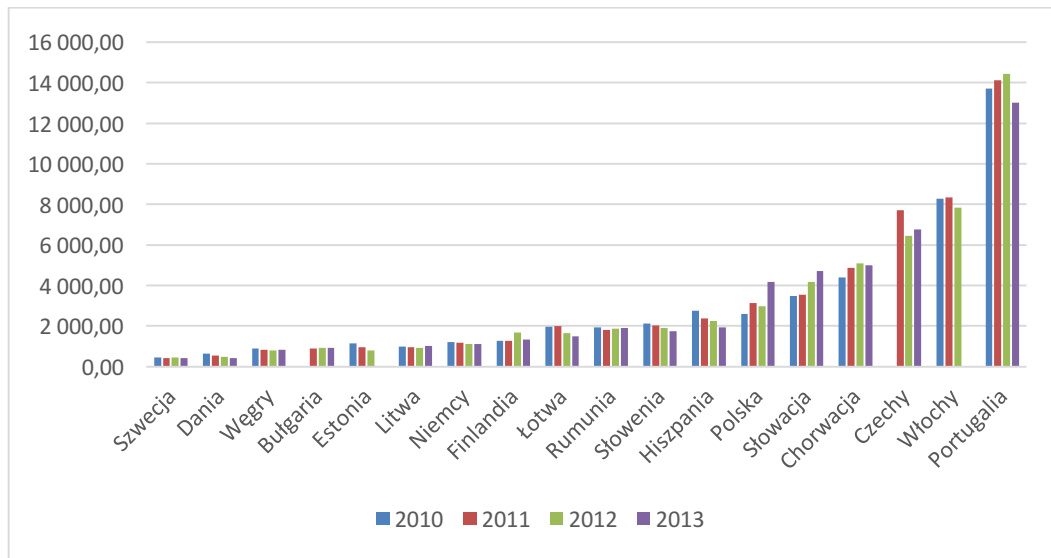

Źródło: Opracowanie własne *Forensic Watch* na podstawie danych Eurostat (crim_crt_case).

Pod względem liczby spraw cywilnych i handlowych czekających na rozpatrzenie w pierwszej instancji, Polska zajmuje relatywnie dobrą szóstą pozycję (wśród 18 krajów UE, dla których dostępne są dane

dotyczące tej kategorii, por. rys. 15) zważywszy odnotowane wyżej obciążenie sądów wpływającymi sprawami. Co ciekawe sądy w krajach o większej ilości nierozstrzygniętych spraw niż Polska są relatywnie mniej obciążone (por. rys. 13), co może świadczyć o mniejszej efektywności systemów sądowniczych w tych państwach.

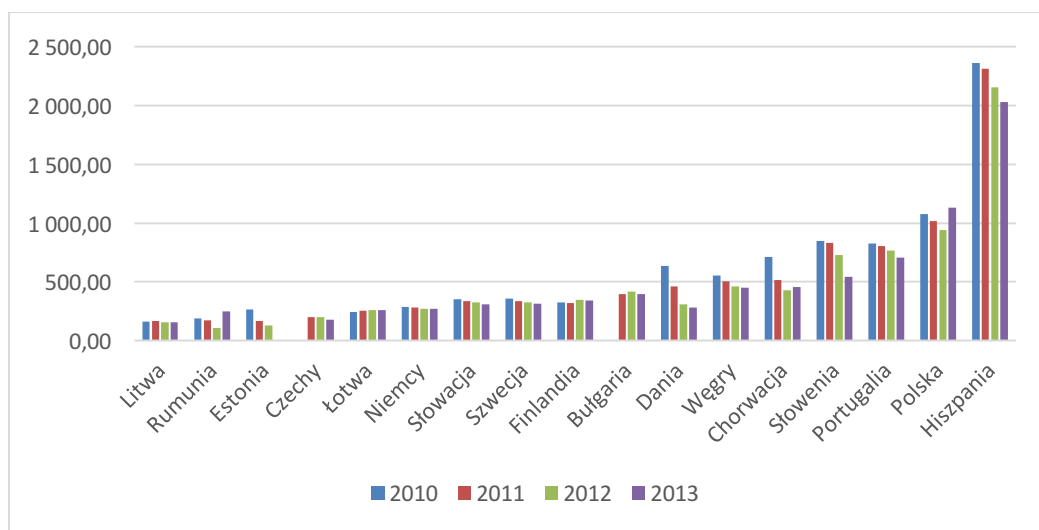
Rys. 15. Sprawy cywilne i handlowe czekające na rozpatrzenie w pierwszej instancji (na 100 000 mieszkańców).

Źródło: Opracowanie własne *Forensic Watch* na podstawie danych Eurostat (crim_crt_case).

Efektywność polskich sądów przedstawia się istotnie gorzej w przypadku rozpatrywania spraw karnych. Więcej spraw czekających na rozpatrzenie przypada jedynie na hiszpańskie sądy (po uwzględnieniu wielkości populacji, por. rys. 16).

Rys. 16. Sprawy karne czekające na rozpatrzenie w pierwszej instancji (na 100 000 mieszkańców).

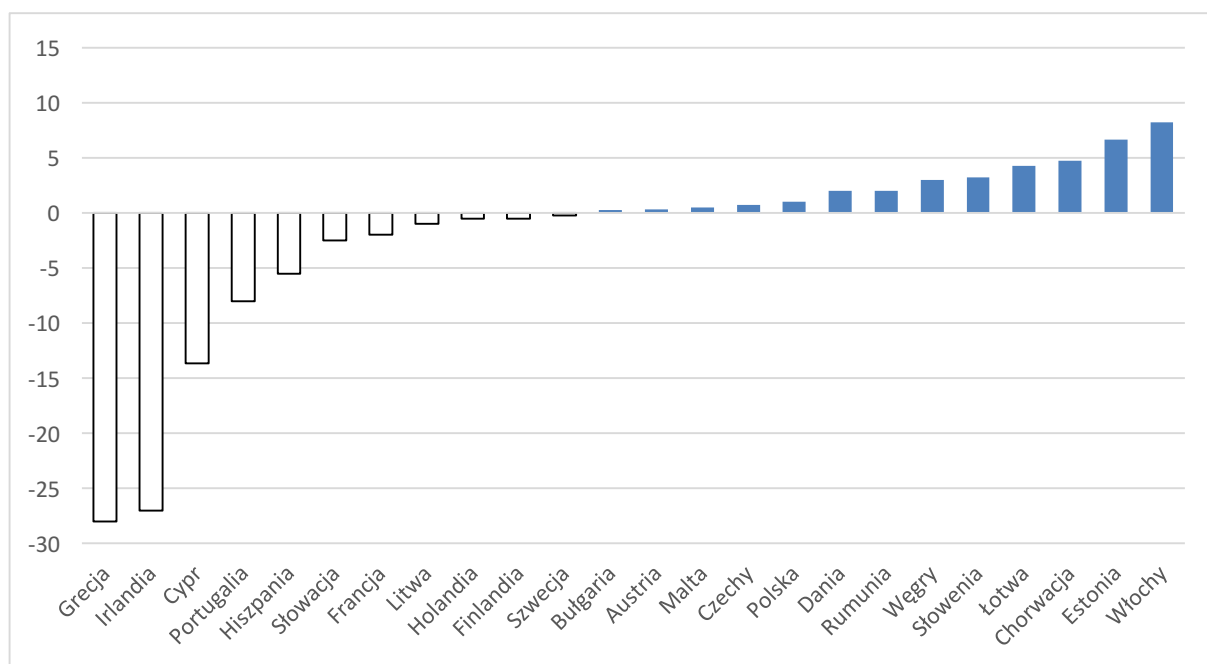

Źródło: Opracowanie własne *Forensic Watch* na podstawie danych Eurostat (crim_crt_case).

Standardowym wskaźnikiem mierzącym efektywność systemu sprawiedliwości jest tzw. *clearance rate* stanowiący relację liczby zakończonych postępowań sądowych do postępowań rozpoczynanych. Kiedy indeks ten przyjmuje wartość 100% lub powyżej oznacza to, że sądy są w stanie rozpatrzyć przynajmniej tyle spraw ile w danym okresie do nich wpłynęło. Wyniki poniżej 100% oznaczają, że niezakończone sprawy w statystykach figurują jako „czekające na rozpatrzenie” .

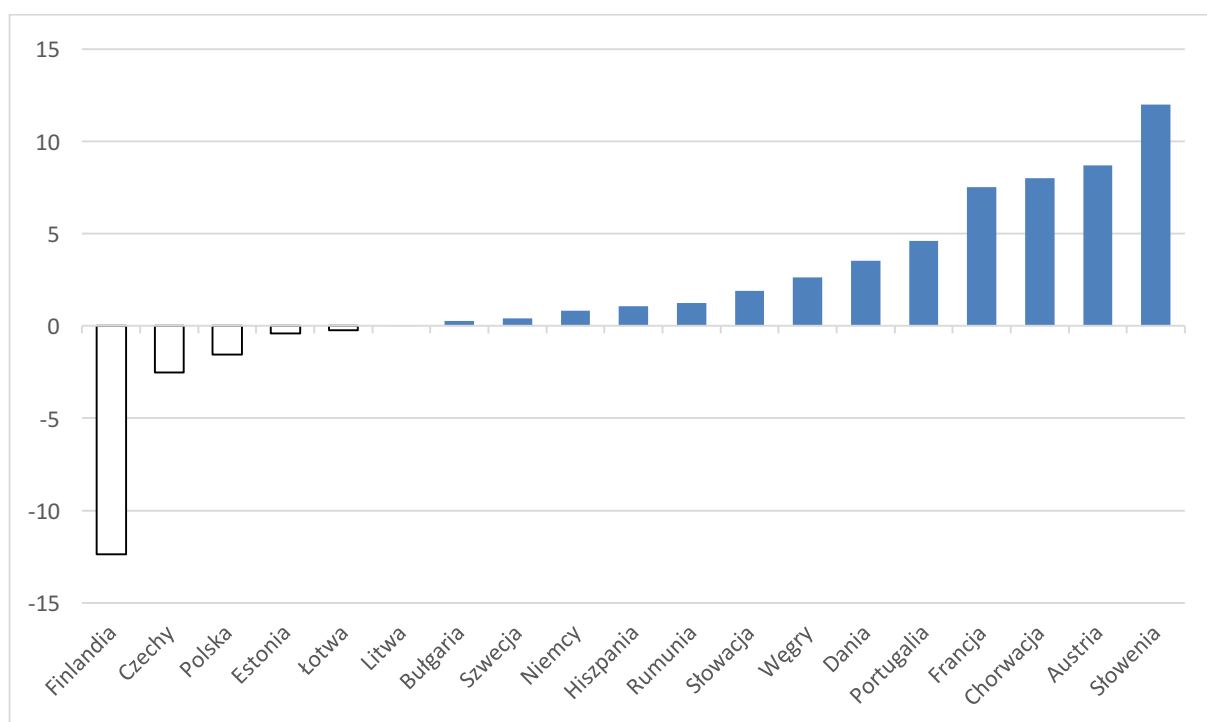
Wziąwszy pod uwagę średnią z okresu 2010 – 2014 (bez 2011 r. z uwagi na brak danych) okazuje się, że polskie sądy radzą sobie relatywnie dobrze pod kątem rozpatrywania spraw cywilnych (*clearance rate* niewiele powyżej 100%). W regionie wyprzedzają nas jedynie Węgry, Łotwa i Estonia (por. rys. 17). Wyraźnie gorzej przedstawia się efektywność polskich sądów w sprawach karnych (*clearance rate* równy 98%, por. rys. 18), co wskazuje na dużą liczbę spraw karnych czekających na rozpatrzenie.

Rys. 17. *Clearance rate* – sprawy cywilne, handlowe, administracyjne i inne (odchylenia od 100% średniej dla lat 2010, 2012, 2013, 2014, w p.p.)

Źródło: Opracowanie własne *Forensic Watch* na podstawie danych CEPEJ.

Rys. 18. *Clearance rate* – sprawy karne (odchylenia od 100% średniej dla okresu 2010 – 2013, w p.p.).

Źródło: Opracowanie własne *Forensic Watch* na podstawie danych Eurostat (crim_crt_case).

Podsumowanie

Polska jest krajem przeznaczającym dużą część swojego budżetu na sądownictwo. Pod względem wysokości udziału wydatków na sądy w całości wydatków sektora publicznego w UE Polskę wyprzedza jedynie Bułgaria. Jednak ze względu na znaczącą różnicę potencjałów gospodarczych Polska, jak również reszta krajów regionu stanowiących nowe kraje członkowskie UE, przeznacza zdecydowanie mniej na działalność sądów w przeliczeniu na mieszkańca, niż kraje tzw. starej UE.

Polskie sądy należą do jednych z najbardziej obciążonych ilością spraw wpływających do pierwszej instancji. W porównaniu do reszty krajów UE problem ten dotyczy szczególnie spraw karnych, choć należy podkreślić, że to sprawy cywilne stanowią największą grupę spraw rozpatrywanych w polskich sądach (ok. 57% w 2013 r.⁷²). Duża liczba toczących się postępowań uzasadnia relatywnie wysoki udział wydatków na sądy w całości wydatków publicznych, a także wielkość zatrudnienia sędziów. Polska w UE należy do grupy krajów o największej liczbie sędziów (po uwzględnieniu wielkości populacji). Wynagrodzenia pracowników stanowią, podobnie jak w większości krajów UE, najważniejszą pozycję w budżecie polskich sądów (70% całości wydatków na sądy). Pod względem udziału wydatków na koszty procesowe, do których zaliczają się wynagrodzenia biegłych sądowych, w 2012 r.⁷³ Polska wyprzedzała pozostałe kraje regionu przeznaczając na ten cel 12% całości wydatków na sądownictwo – dwukrotnie więcej niż wynosiła unijna średnia, ale znacząco mniej niż większość krajów starej UE.

Biorąc pod uwagę dużą ilość wpływających spraw pozytywnie na tle innych krajów UE należy ocenić efektywność polskich sądów w rozpatrywaniu spraw cywilnych w ostatnich latach. W okresie 2010-2014 polskim sądom udawało się średnio rozpatrzyć więcej spraw cywilnych niż do nich wpływało. Znacznie gorzej w tym samym okresie przedstawiała się efektywność rozpatrywania spraw karnych - pod względem ilości spraw karnych czekających na rozpatrzenie Polskę spośród krajów UE wyprzedza jedynie Hiszpania⁷⁴.

Polskę na tle EU cechuje także stosunkowo niewielka liczba biegłych przypadająca na 100 000 mieszkańców oraz na jednego sędziego. Może to wzmacniać tezę o niechęci najlepszych specjalistów w danej dziedzinie do pełnienia funkcji biegłego sądowego ze względu na zarobki nieadekwatne do poziomu świadczonych usług.

⁷² Wyliczenie na podstawie danych Eurostat.

⁷³ Ostatnie dostępne dane.

⁷⁴ Dane dla 2013 r.

8. Wnioski i rekomendacje

Wnioski

1. Polska przeznacza relatywnie dużą część swojego budżetu na wydatki związane z sądownictwem, jednocześnie należy w Unii Europejskiej do grupy krajów o największej liczbie sędziów (po uwzględnieniu wielkości populacji). Polskę cechuje także stosunkowo niewielka liczba biegłych przypadająca zarówno na jednego sędziego jak i na 100 000 mieszkańców.
2. Polskie sądy należą w Unii Europejskiej do najbardziej obciążonych ilością spraw wpływających do pierwszej instancji. W ostatnim czasie wystąpił w Polsce kilkunastoprocentowy wzrost liczby postępowań, w których wydano przynajmniej jedną opinię. Taka tendencja pociąga za sobą określone skutki finansowe – koszty biegłych stanowią obecnie w Polsce około ¼ wydatków na postępowania sądowe.
3. Państwa europejskie co do zasady określają reguły wynagradzania biegłych sądowych. W większości krajów analizowanych w raporcie przyjęto model wynagradzania biegłych według stawek godzinowych. Sposoby określania tych stawek są różne: polegają na wycenie godziny pracy biegłego w odniesieniu do jego faktycznego wynagrodzenia w zwykłej pracy zawodowej, określa się je urzędowo, bądź pozostawia mechanizmom rynkowym.
4. W Polsce sferę wynagrodzeń biegłych sądowych regulują Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 kwietnia 2013 r. w sprawie określenia stawek wynagrodzenia biegłych, taryf zryczałtowanych oraz sposobu dokumentowania wydatków niezbędnych dla wydania opinii w postępowaniu karnym, (Dz.U. 2013 poz. 508) oraz cywilnym (Dz.U. 2013 poz. 518). Rozporządzenia te zupełnie nie spełniają przypisywanej im roli regulacyjnej, zaś ich stosowanie obniża jedynie sprawność wymiaru sprawiedliwości.
 - ✓ Zaprezentowane w *Rozporządzeniach* zryczałtowane stawki za poszczególne czynności biegłych są zaniżone w stosunku do odpowiadających im usług na wolnym rynku. Mogą one stanowić zachętę do zgłaszania się do świadczenia usług na rzecz wymiaru sprawiedliwości jedynie dla osób dopiero rozpoczynających karierę zawodową, bądź negatywnie zweryfikowanych w warunkach rynkowych. W konsekwencji może to skutkować większą ilością błędów merytorycznych w opiniach, niską jakością oraz wydłużeniem czasu oczekiwania na opinię z uwagi na konieczność dokonywania uzupełnień i poprawek.
 - ✓ Dla biegłych o ugruntowanej pozycji zawodowej i ambicjach finansowych nierealne rynkowo stawki mogą stanowić powód do sztucznego zawyżania przedstawianych rachunków. Dodatkowo, niskie wynagrodzenie z reguły skutkuje nadawaniem zadaniu niskiego priorytetu względem innych lepiej płatnych zajęć, co skutkuje wydłużeniem czasu oczekiwania na zleconą w takich warunkach opinię biegłego.
 - ✓ Wprowadzony w *Rozporządzeniach* model polegający na powiązaniu wynagrodzenia biegłego z kwotą bazową nie uwzględnia różnic w pozycjach rynkowych poszczególnych usług, bądź wykonujących je osób. Może to dodatkowo demotywować najlepszych specjalistów w dziedzinach o wysokiej pozycji rynkowej przy podejmowaniu się przez nich wykonywania obowiązków biegłych sądowych.
 - ✓ *Rozporządzenia* nie zawierają żadnego przepisu uprawniającego organ wydający postanowienie o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego do weryfikacji przedłożonego przez niego rachunku i ewentualnego obniżenia jego wynagrodzenia, w przypadku złej jakości dostarczonej opinii

- lub niedotrzymania terminu jej dostarczenia. Ugruntowuje to jedynie niską jakość opiniodawczą systemu biegłych sądowych w Polsce.
- ✓ *Rozporządzenie* w sprawach karnych nie koresponduje z ustawą regulującą procedurę karną, która dopuszcza udział „innych osób” w wykonywaniu ekspertyzy/opinii. Przepisy *Rozporządzenia* w żaden sposób nie precyzują jak rozliczać związane z tym koszty osobowe. Może to prowadzić do dodatkowych patologii.
 - ✓ W załącznikach do *Rozporządzeń* dla niektórych dziedzin określono taryfikatory zryczałtowanych wynagrodzeń za wykonanie określonej czynności, podczas gdy równoległe (także w tych dziedzinach) uregulowano sposób obliczania wynagrodzenia za godzinę pracy biegłego. Takie współistnienie dwóch sposobów obliczania wynagrodzeń nie jest niczym uzasadnione, wprowadza jedynie chaos.
 - ✓ Niezależnie od celu tego Raportu, wykonana przez zespół *Forensic Watch* analiza zawartości merytorycznej załączników do *Rozporządzeń* ujawniła, iż funkcjonują w ich obrębie badania bądź metody niezgodne z aktualnym stanem rozwoju nauk sądowych. Trwanie tego stanu rzeczy jest niebezpieczne.

Rekomendacje

Biorąc pod uwagę dokonane analizy i poczynione obserwacje rekomendujemy:

1. Jak najszybsze podjęcie prac zmierzających do opracowania modelu kształtowania wynagrodzeń biegłych sądowych odpowiadającego wynagrodzeniom uzyskiwanym przez nich w pracy zawodowej. Najprostszym rozwiązaniem tego zagadnienia mogłoby być powiązanie stawki za godzinę pracy biegłego ze stawką godzinową wyliczoną na podstawie aktualnej deklaracji podatkowej danego biegłego.
2. Równoległe podjęcie prac w celu określenia realnych stawek godzinowych w danej specjalności. Wysokość tych stawek powinny określić właściwe organizacje zawodowe.
3. Wdrożenie mechanizmów oceny kompetencji biegłych sądowych pozwalających na wyeliminowanie biegłych nieuczciwych bądź nierzetelnych, bowiem ich funkcjonowanie w ramach wymiaru sprawiedliwości nie tylko negatywnie wpływa na wizerunek i sprawność polskiego sądownictwa, ale także prowadzi do marnotrawstwa środków z budżetu państwa przeznaczanych na postępowania sądowe. W tym celu przydatne mogłoby być opracowane w ramach projektu *Forensic Watch* narzędzie do oceny kompetencji kandydatów/biegłych sądowych (dostępne na stronie www.forensicwatch.pl).
4. Jak najszybsze podjęcie prac w celu znowelizowania Rozporządzeń Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 kwietnia 2013 r. w sprawie określenia stawek wynagrodzenia biegłych, taryf zryczałtowanych oraz sposobu dokumentowania wydatków niezbędnych dla wydania opinii w postępowaniu karnym, (Dz.U. 2013 poz. 508) oraz cywilnym (Dz.U. 2013 poz. 518) tak by przyczyniały się one do poprawy funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości, gwarantowały biegłym sądowym godziwe wynagrodzenia, a jednocześnie zapewniały mechanizmy sprawnego eliminowania takich metod czy badań, które bazują na nieaktualnym stanie wiedzy w naukach sądowych.

Fundacja EFIC i zespół *Forensic Watch* deklarują udzielenie wszelkiej pomocy w pracach nad wdrożeniem powyższych rekomendacji.

Aneks

Rozwinięcia kodów krajów w rys. 8. *Korelacja między wydatkami sektora instytucji rządowych i samorządowych na sądy a PKB per capita danego kraju w 2014 r.* (str. 40).

AUT	Austria	LTU	Litwa
BEL	Belgia	LUX	Luksemburg
BGR	Bułgaria	LVA	Łotwa
HRV	Chorwacja	MLT	Malta
CYP	Cypr	DEU	Niemcy
CZE	Czechy	POL	Polska
DNK	Dania	PRT	Portugalia
EST	Estonia	ROM	Rumunia
FIN	Finlandia	SVK	Słowacja
FRA	Francja	SVN	Słowenia
GRC	Grecja	SWE	Szwecja
ESP	Hiszpania	HUN	Węgry
NLD	Holandia	GBR	Wielka Brytania
IRL	Irlandia	ITA	Włochy

Bibliografia

1. CEPEJ, *European judicial systems – Edition 2014 (2012 data): efficiency and quality of justice*, 2014, http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2014/Rapport_2014_en.pdf, s. 301 i n., dostęp 8 kwietnia 2016 r.
2. Dekret z dnia 26 października 1950 r. o *należnościach świadków, biegłych i stron w postępowaniu sądowym*, (Dz.U. 1950 nr 49 poz. 445).
3. ESSC, *Statement of the Members of the European Statistical System on their commitment to professional independence of statistical authorities and the credibility of European statistics and on statistics in Greece*, http://ec.europa.eu/eurostat/documents/42577/761078/Statement_ESSC_Reg223_May2015/270ece60-8538-456a-8e51-de356b7a7236, dostęp 8 kwietnia 2016 r.
4. EuroExpert, *Remuneration of Experts in Europe – comparative study of remuneration systems in Europe*, 2016, http://www.euroexpert.org/fileadmin/euroexpert/documents/downloads/EuroExpert_Remuneration_Study_2016.pdf, dostęp 26 marca 2016 r.
5. Ferenz J., *Biegli do reformy*, Na Wokandzie 21/2014, <http://nawokandzie.ms.gov.pl/numer-21/wokanda-numer-21/biegli-do-reformy.html>, dostęp w dniu 15 kwietnia 2015 r.
6. Kegel A., Kegel Z., *Przepisy o biegłych sądowych tłumaczach i specjalistach – komentarz*, Kraków 2004.
7. Kickert W., Randma-Liiv T., Savi R., *Fiscal Consolidation in Europe: A Comparative Analysis, COCOPS report*, 2013.
8. Komisja Europejska, *The 2015 EU Justice Scoreboard*, Bruksela 2015.
9. Ministerstwo Sprawiedliwości, *Fundusze unijne w przestrzeni wymiaru sprawiedliwości*, <https://ms.gov.pl/pl/o-ministerstwie/projekty-europejskie/fundusze-europejskie-w-przestrzeni-wymiaru-sprawiedliwosci>, dostęp 8 kwietnia 2016 r.
10. Najwyższa Izba Kontroli, *Funkcjonowanie biegłych w wymiarze sprawiedliwości – informacja o wynikach kontroli*, https://www.nik.gov.pl/plik/id,9608,v,artykul_12309.pdf, dostęp 12 lutego 2016 r.
11. Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 21 stycznia 2015 r., II AKz 787/14, http://www.pg.gov.pl/plik/2015_07/a5c534a46fa6166a25983d8cbb5909dd.doc, str. 14, dostęp 15 kwietnia 2016 r.
12. Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 14 sierpnia 2013 r., II AKz 466/13, KZS 2013, z. 10, poz. 111.
13. Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 24 września 2013 r., II AKz 556/13, KZS 2014, z. 2, poz. 112.
14. Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 27 listopada 2013 r., II AKz 727/13, KZS 2014, z. 2, poz. 115.
15. Potocka-Banaś B., Borowiak K., Janus T., *Alkohol etylowy – wybrane problemy kliniczne i diagnostyczne*, Diagnostyka Laboratoryjna, tom 44, nr 2/2008.
16. Projekt Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 lutego 2013 r., o *wynagrodzeniach biegłych w sprawach karnych z uzasadnieniem* <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//517/154760/154762/154763/dokument66512.pdf>, dostęp 26 lutego 2016 r.
17. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 lipca 1956 r. w *sprawie taryfy wynagrodzenia za czynności biegłych z zakresu medycyny sądowej w postępowaniu przed sądami powszechnymi* (Dz.U. Nr 33, poz. 155).
18. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 grudnia 1975 r. w *sprawie kosztów przeprowadzenia dowodu z opinii biegłych w postępowaniu sądowym*, (Dz.U. 1975 nr 46 poz. 254).
19. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 grudnia 1961 r. w *sprawie taryfy wynagrodzenia biegłych (tłumaczy) z zakresu daktylogii* (Dz.U. z 1962 r. Nr 8, poz. 40).

20. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 kwietnia 2013 r. w sprawie określenia stawek wynagrodzenia biegłych, taryf zryczałtowanych oraz sposobu dokumentowania wydatków niezbędnych dla wydania opinii w postępowaniu karnym, (Dz.U. 2013 poz. 508).
21. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 kwietnia 2013 r. w sprawie określenia stawek wynagrodzenia biegłych, taryf zryczałtowanych oraz sposobu dokumentowania wydatków niezbędnych dla wydania opinii w postępowaniu cywilnym, (Dz.U. 2013 poz. 518).
22. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 r. w sprawie biegłych sądowych, (Dz.U. 2005 nr 15 poz. 133).
23. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 1986 r. w sprawie wynagrodzenia tłumaczy przysięgłych, (Dz.U. 1986 nr 33 poz. 168 ze zm.)
24. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 kwietnia 1963 r. w sprawie taryfy wynagrodzenia biegłych księgowych w postępowaniu sądowym (Dz.U. Nr 20, poz. 107).
25. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 31 października 1983 r. w sprawie wynagradzania biegłych (tłumaczy) z zakresu daktylogonii (Dz.U. 1983 nr 64 poz. 292).
26. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 8 lutego 1958 r. w sprawie taryfy wynagrodzenia za czynności biegłych w postępowaniu przed sądami ubezpieczeń społecznych (Dz. U. Nr 15, poz. 68).
27. Rybicki P., Pękała M., Karasek P., Tomaszewska-Michalak M., Betlejewski M., *Ocena kompetencji biegłych sądowych – oczekiwania i rekomendacje*, Warszawa 2015.
28. Stanowisko Ministra Finansów zgłoszone w toku uzgodnień międzyresortowych w związku z projektem Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości o wynagrodzeniach biegłych w sprawach karnych, <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//517/154760/154767/154771/dokument68417.pdf>, dostęp 24 lutego 2016 r.
29. Świecki D. (red.), Augustyniak B., Eichstaedt K. Z., Kurowski M., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz. Tom II*, 2005.
30. Tomaszewski T., *Dowód z opinii biegłego w procesie karnym*, Kraków 2000.
31. TVN 24, *Powołali magika na biegłego. Zdemaskował oszusta*, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-z-kraju,3/prokuratura-powolala-bieglego-magika-pierwsza-taka-sprawa-w-polsce,616014.html>, dostęp 25 lutego 2016 r.
32. Uchwała Sądu Najwyższego z 21 września 2005 r., I KZP 27/05, OSNKW 2005, nr 10, poz. 92.
33. Ustawa budżetowa na rok 2015 z dnia 15 stycznia 2015 r. (Dz.U. z 2015 poz. 153).
34. Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. *Kodeks postępowania administracyjnego* (Dz.U. 1960, nr 30 poz. 168 ze zm.)
35. Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. *Kodeks postępowania cywilnego* (Dz.U. 1964, nr 43 poz. 296 ze zm.)
36. Ustawa z dnia 21 lipca 1950 r. *o upoważnieniu Rządu do wydawania dekretów z mocą ustawy* (Dz.U. 1950 nr 29 poz. 271).
37. Ustawa z dnia 23 grudnia 1999 r. *o kształtowaniu wynagrodzeń w państwowej strefie budżetowej oraz o zmianie niektórych ustaw* (Dz.U. 1999 nr 110 poz. 1255 oraz Dz. U. z 2000 nr 9 poz. 239).
38. Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. *o kosztach sądowych w sprawach cywilnych* (Dz. U. 2005 nr 167 poz. 1398 oraz Dz.U. 2010 nr 90 poz. 594 ze zm.)
39. Ustawa z dnia 31 sierpnia 2012 r. *o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw* (Dz.U. 2012 poz. 1101).
40. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. *Kodeks postępowania karnego* (Dz.U. 1997, nr 89 poz. 555 ze zm.)
41. Uwaga zgłoszona przez Instytut Ekspertyz Sądowych im. Jana Sehna w Krakowie w toku konsultacji społecznych do projektu Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości o wynagrodzeniach biegłych w sprawach karnych, <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//517/154760/154762/154765/dokument69569.pdf>, dostęp 25 lutego 2016 r.
42. Uwaga zgłoszona przez Wiceprezesa Sądu Rejonowego w Wołominie (za pośrednictwem Sądu

Okręgowego Warszawa-Praga w Warszawie) w toku konsultacji społecznych do projektu Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości o wynagrodzeniach biegłych w sprawach karnych, <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//517/154760/154762/154765/dokument69131.pdf>, dostęp 25 lutego 2016 r.

43. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 kwietnia 1976 r., sygn. akt II KR 48/76, OSNKW 1976, nr 10-11, poz. 133.
44. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 stycznia 2010 r. sygn. I CSK 199/09.
45. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 listopada 1982 r., sygn. akt II KR 186/82, OSNPG 1983, nr 5, poz. 59.
46. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 marca 2011 r. sygn. akt SK 13/08, (Dz.U. 2011 nr 72 poz. 389).
47. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 9 maja 2012 r. sygn. akt SK 24/11, (Dz. U. 2012 poz. 569).

Recenzja

Prof. dr hab. Katarzyna Śledziwska
Wydział Nauk Ekonomicznych
Uniwersytet Warszawski

Warszawa, 21 kwietnia 2016 r.

RECENZJA

Raportu pt. „Wynagrodzenia biegłych sądowych. Polska na tle krajów Europy” w ramach projektu
Forensic Watch (E-2/2162)

Działania Fundacji Europejskie Centrum Inicjatyw w Naukach Sądowych (EFIC) podejmowane w ramach oceny jakości biegłych wpisują się w obywatelski ruch kontroli usług, systemów i specjalistów obszaru dóbr publicznych. Zapewnienie prawa do wolności, gdy dowód „ma nierzadko fundamentalne znaczenie dla wyniku procesu”, jak też – z drugiej strony – dbanie o bezpieczeństwo społeczno-gospodarcze, plasuje wymiar sprawiedliwości wśród dostawców niezwykle wrażliwego rodzaju dobra publicznego. Podjęcie w ramach *Forensic Watch* – flagowego programu Fundacji – tematu warunków płacowych biegłych oraz kosztów i efektywności systemu sądowego w Polsce, w ujęciu branżowym i międzynarodowym, jest unikalnym wkładem wiedzy o trudnej ekonomice systemu ekspertyz sądowych.

W ramach *Forensic Watch* Fundacja realizuje swoje cele w trzech aspektach: zapewnienia narzędzia oceny biegłych, społecznej kontroli rozpraw sądowych w kontekście jakości opinii biegłego, a także działalności informacyjnej, edukacyjnej oraz zapobiegawczej w obszarze nierzadkich pomyłek sądowych wynikających z opinii biegłych.

Niniejszy, trzeci z kolei raport programu *Forensic Watch*, podchodzi do problematyki funkcjonowania polskiego systemu biegłych sądowych wielopoziomowo. Przeanalizowano w nim szczegółowo liczne obszary tego systemu, począwszy od uwarunkowań prawnych wynagrodzeń biegłych sądowych, historycznych i obecnych, po specyfikę wynagrodzeń biegłych w innych krajach i charakterystykę porównawczą aspektów ekonomicznych systemów sądowych.

Jak wykazują eksperci *Forensic Watch*, wynagrodzenia biegłych regulowane obecnym rozporządzeniem ministra sprawiedliwości „nie spełniają rynkowych oczekiwań najlepszych specjalistów w danej dziedzinie, może to prowadzić do negatywnej selekcji osób” powołanych w charakterze biegłego. Autorzy wskazują uwarunkowania działalności biegłych sądowych, w tym: „wzrost liczby spraw skomplikowanych i wielowątkowych, wzrost liczby płatników VAT wśród biegłych, wzrost liczby opinii psychologicznych i psychiatrycznych”, które uzasadniają potrzebę zwiększenia stawek wynagrodzeń tej grupy zawodowej.

W raporcie wykorzystano wyniki zarówno badań jakościowych – porównano ceny usług w czterech różnych dziedzinach (badania laboratoryjne, kartografia, geodezja, psychologia), jak też rezultaty analiz ilościowych, przeprowadzonych dla kilkunastu krajów europejskich. Rezultaty badań wskazują na znaczące różnice w poziomach wynagrodzeń otrzymywanych przez biegłych sądowych zarówno w porównaniu do średnich stawek rynkowych, jak też w odniesieniu do znormalizowanych wynagrodzeń obserwowanych w innych krajach Europy.

Mimo że badanie jest jedynie wstępem do pogłębionej analizy ekonomicznej systemu biegłych sądowych, to jednak sygnalizuje ono istotny problem niedoszacowania stawek oferowanych biegłym powoływanym do pełnienia funkcji opiniodawczych dla wymiaru sprawiedliwości w kontekście porównywalnych usług

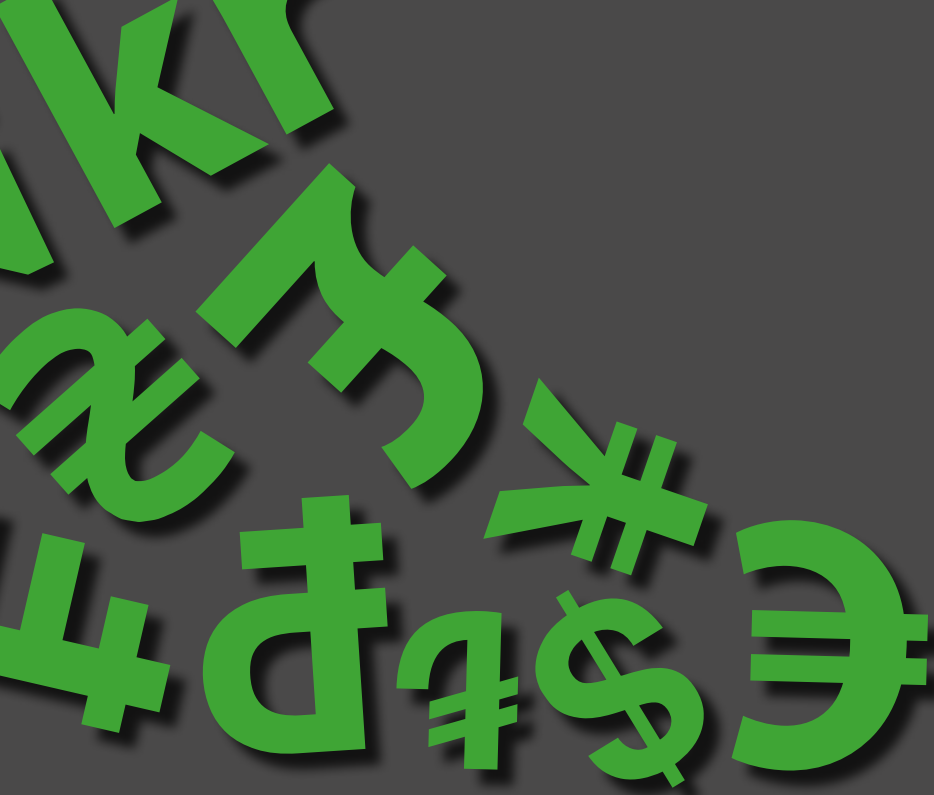
komercyjnych. Wykazane w raporcie nierówności płacowe z pewnością stanowią barierę dostępu polskiego wymiaru sprawiedliwości do rzetelnych i profesjonalnych opinii wykonanych przez biegłych sądowych będących najlepszymi specjalistami w swych dziedzinach.

Cennym wkładem raportu *Forensic Watch* do dyskusji o biegłych sądowych jest zaprezentowanie w nim kompleksowego porównania międzynarodowych systemów i stawek wynagrodzeń biegłych sądowych. Jednakże nie jest to jedyny zaprezentowany w Raporcie wymiar porównania polskiego systemu do innych systemów sądowych. Można się w nim zapoznać także z szerokim kontekstem makroekonomicznym, uwzględniającym koszty i efektywność polskiego wymiaru sprawiedliwości, wydatki sądowe w różnych krajach w przeliczeniu na mieszkańca, poziomy wynagrodzeń i zatrudnienia sędziów, wartości kosztów procesowych, dostępność biegłych i sędziów w przeliczeniu na liczbę mieszkańców, obciążenia sądów sprawami czy tzw. *clearance rate*.

Świadomość tego, że stawki wynagrodzeń biegłych sądowych w Polsce są zbyt niskie istniała od dawna w grupie interesariuszy wymiaru sprawiedliwości, brakowało jednak merytorycznej, popartej dowodami argumentacji. Lukę tę znacząco wypełnia interdyscyplinarne opracowanie praktyków i teoretyków – ekspertów *Forensic Watch*.

/ – / Katarzyna Śledziwska

(podpis na oryginale)

www.efic.pl

www.forensicwatch.pl

Projekt jest współfinansowany
z funduszy EOG w ramach programu
Obywatele dla Demokracji www.ngofund.org.pl

ISBN 978-83-943121-2-1

FUNDACJA
BATOREGO

POLSKA FUNDACJA
DZIECI I MŁODZIEŻY